

BENEDIKTINSKÉ EXPOZITURY NA MORAVĚ (POZNÁMKA K VÝVOJI CÍRKEVNÍ SPRÁVY DO HUSITSKÝCH VÁLEK)¹

Josef Šrámek

1. Úvod

Kláštevní expozitury (možno říci také pobočné, vedlejší či závislé řeholní domy) představují v kontextu benediktinského mnišství zajímavý fenomén.² Už proto, že jde o institut, se kterým se čtenář při četbě řehole sv. Benedikta, tedy základní normy klášterního života, vlastně nesetká. Takřečený patriarcha západního mnišství³ pojal svůj (údajný)⁴ text jako rukověť pro jednotlivé autonomní komunity, přičemž mezi nimi nepředpokládal vytvoření žádných

¹ Studie vznikla v rámci projektu Institucionálního rozvojového plánu Ostravské univerzity v Ostravě *Kolektivní identita v sociálních sítích středověké Evropy*.

² Následující text rozvádí a doplňuje závěry mé dizertační práce, srov. ŠRÁMEK, Josef: *Mezi normou, reformou a praxí. Probošství benediktinských klášterů v Čechách a na Moravě ve středověku* (dále jen *Přemyslovská Morava*). Olomouc 2016.

³ Srov. např. DAMMERTZ, Victor – STANDAERT, Maur – STEPPE, Jan Karel: *Benedictus. Eine Kulturgeschichte des Abendlandes*. Genf 1980; JASPERT, Bernd: *Benedikt von Nursia – der Vater des Abendlandes? Kritische Bemerkungen zur Typologie eines Heiligen*. In: *Studien zum Mönchtum*. Hildesheim 1982, s. 13–44; GRÜN, Anselm: *Švatý Benedikt z Nursie. Učitel duchovního života*. Praha 2004.

⁴ Jelikož jediným relativně soudobým zdrojem informací o osobě Benedikta z Nursie jsou Dialogy papeže Řehoře Velikého, došlo k vyslovení pochybností o autenticitě Dialogů a v konečném důsledku pak i o historicitě samotného sv. Benedikta. Johannes Fried ve stopách Francise Clarka neváhal dokonce označit sv. Benedikta za fantoma, který byl pravděpodobně jen produktem učeného příběhu. Z historického hlediska je však v příběhu západního mnišství důležitější to, jak byla Benediktova (resp. benediktinská) myšlenka následovníky přijata a rozvíjena, než faktická (ne)existence pisatele řehole. V tomto ohledu slavily (pseudo) Dialogy Řehoře Velikého nepochybný úspěch. S vědomím proběhlé diskuze proto s ohledem na srozumitelnost hovořím o sv. Benediktovi jako o pisateli benediktinské řehole bez toho, abych opakovaně upozorňoval na problematičnost tohoto ztotožnění. Srov. CLARK, Francis: *The Pseudo-Gregorian dialogues*. Bände I–II. Leiden 1987; Týž: *The „Gregorian“ Dialogues and the origins of Benedictine monasticism*. Leiden 2003; MEYVART, Paul: *The enigma of Gregory the Great's Dialogues*. *Journal of Ecclesiastical History*, 39, 1988, s. 335–381; LICHT, Tino: *Die ältesten Zeugnisse zu Benedikt und dem benediktinischen Mönchtum*. Erbe und Auftrag, 89, 2013, s. 434–441; FRIED, Johannes: *Der Schleier der Erinnerung. Grundzüge einer historischen Memorik*. München 2004, s. 344–357; WOLLASCH, Joachim: *Benedikt von Nursia. Person der Geschichte oder fiktive Idealgestalt? Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige*, 118, 2007, s. 7–30.

formálních či dokonce hierarchických vazeb. V čele každého řeholního společenství měl stát podle řehole opat jako hlava komunity a zástupce samotného Krista. Post opata tak byl definován jako svrchovaná autorita. Autor řehole sice opatovi výslovně doporučuje radit se v zásadních otázkách s ostatními bratry, přesto však konečné rozhodnutí náleží pouze jemu z pozice „otce“ společenství. Tato autokracie je limitována povinností důsledného přidržování se řehole, především však opakovaným důrazem na odpovědnost vůči Bohu, jemuž bude opat skládat své účty. Dohledem nad kláštery, volně sdruženými pod autoritou řehole, měl být pověřen pouze místní biskup.⁵

V českých pramenech vrcholného středověku se však proboštství ve smyslu řeholních domů, podřízených jinému klášteru, v průběhu vrcholného středověku objevují, aniž by bylo při zpětném pohledu zřejmé, jak k vytvoření hierarchie a vůbec celé strukturované sítě benediktinských klášterů došlo. Je přitom očividné, že se tento proces neobešel bez pnutí, jak názorně ukazují dějiny břevnovského a rajhradského kláštera ve 13. století.⁶ Na to, jakou neznámou pro českou historiografii proboštství představují, poukázal výtečně právě ve vztahu k jihomoravskému Rajhradu Libor Jan.⁷ Klášterní expozitury a dependencie skutečně nepředstavují v české mediévistice či historiografii frekventované téma,⁸ třebaže nepatří ani k otázkám neznámým.⁹ Pro stav dis-

⁵ *Regula Benedicti. Benediktova řehole latinsky a česky.* Praha 1998, s. 14, 22–24.

⁶ ŠRÁMEK, Josef: *Na okraj počátků Břetislavovy fundace v Rajhradě. Příspěvek ke vztahu rajhradského a břevnovského kláštera v 11.–13. století.* In: HRDINA, Jan – MAŘÍKOVÁ, Martina (ed.): *Documenta Pragensia Supplementa II. Kapituly v zemích Koruny české a v Uhrách ve středověku.* Praha 2011, s. 45–73; Týž: *Rajhradský klášter jako enigma moravských středověkých dějin? Cesta Rajhradu k proboštství v horizontu 11.–14. století* (dále jen *Rajhradský klášter jako enigma*). *Vlastivědník věstník moravský*, 66, 2014, s. 43–60; Týž: *Kláštery olomoucké diecéze za episkopátu Bruna ze Schauenburka (1245–1281). Rajhradská kauza z roku 1255.* In: KALOUS, Antonín – STEJSKAL, Jan – ŠRÁMEK, Josef (ed.): *Jedinec a evropská společnost od středověku do 19. století.* Olomouc 2014, s. 145–167.

⁷ JAN, Libor: *Počátky benediktinů na Moravě a rajhradský klášter* (dále jen *Počátky benediktinů*). In: JAN, Libor – OBŠUSTA, Petr (ed.): *Ve stopách sv. Benedikta.* Brno 2002, s. 19–27. Tentýž badatel se také upozornil na problematičnost obecného pojmu probošt, který se s klášterními expoziturami úzce pojí. Srov. LIBOR, Jan: *Několik poznámek k nejstarší církevní organizaci na Znojemsku.* *Časopis Matice moravské*, 116, 1997, s. 43. Není to ale specifikum jen české. Na nedostatečnou pozornost historiků, věnovanou pobočným řeholním ústavům, upozorňuje z pozic anglosaského bádání také HEALE, Martin: *The Dependent Pories of Medieval English Monasteries.* Woodbridge 2004, s. 1–3.

⁸ Klasická práce JANÁKA, Jana – HLEDÍKOVÉ, Zdeňky – DOBEŠE, Jana: *Dějiny správy v českých zemích – od počátků státu po současnost.* 2. vyd. Praha 2005, problematiku ani v inovovaném vydání neřeší.

⁹ Srov. WOLF, Vladimír: *Vrchlabské proboštství v dějinách kraje na nejhořejším Labi (Příspěvek k církevním dějinám doby předhusitské).* Krkonoše – Podkrkonoší, sv. 5, (Trutnov) 1970, s. 18–27; REICHERTOVÁ, Květa: *Proboštství ostrovského kláštera na vrchu Velízu.* Památky

kuze je příznačné, že na Janovy mnohdy provokativní závěry nebylo fakticky navázáno,¹⁰ rozvinuta nebyla ani debata, nastolená Zdeňkou Hledíkovou a Dušanem Foltýnem o počátcích benediktinských expozitур v souvislosti se šířením reformního hnutí.¹¹ Výrazněji nebyla tematizována ani role probošství jakožto refugií za husitských válek.¹²

Role klášterních expozitур tak zatím není příliš jasná. Povětšinou jsou vedlejší domy nahlíženy prizmatem hospodářským jakožto odloučená střediska správy menších majetkových komplexů, jejichž provoz zajišťovali řeholníci s titulem probošta, přičemž nad daným majetkem si nadále udrželo kontrolu mateřské opatství. Daný probošt pak stál v čele skupinky dalších bratří.¹³ Tento proces zahušťování klášterní sítě také bývá dáván (spíše vágně) do souvislosti s kolonizačními aktivitami.¹⁴ Klášterní expozitury jsou přitom diskutovanou problematikou i v zahraničním dějepiscetví. Přední anglický badatel David Knowles označil pobočné řeholní domy za nešvar, který směřoval proti duchu a liteře Benediktovy řehole, a v tomto ohledu je proto

archeologické, 76, 1985, s. 168–183; SOMMER, Petr: *První dvě století benediktinských klášterů v Čechách*. Studia Mediaevalia Pragensia, 2, 1991, s. 95; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Benediktini v českých zemích ve středověku*. In: BLÁHOVÁ, Marie – HLAVÁČEK, Ivan (ed.): *Břevnov v českých dějinách*. Praha 1997, s. 12–13. Cíleně se však na problematiku závislých řeholních domů zaměřil až Dušan Foltýn, resp. Karel Nováček a Libor Petr. Viz FOLTÝN, Dušan: *K typům a funkcím cisterciáckých probošství v předhusitských Čechách* (dále jen *K typům a funkcím*). In: CHARVÁTOVÁ, Kateřina (ed.): *900 let cisterciáckého řádu*. Praha 2000, s. 79–95; Týž: *Patronátní kostely Sázavského kláštera – příspěvek k úvahám o genezi předhusitského klášterního panství*. In: FOLTÝN, Dušan – CHARVÁTOVÁ, Kateřina – SOMMER, Petr (ed.): *Colloquia Mediaevalia Pragensia 3. Historia Monastica I*. Praha 2005, s. 153–162; Týž: *Celly a probošství kláštera sv. Jana Křtitele na Ostrově. Zamyšlení nad problematikou benediktinských pobočných domů v raně středověkých Čechách* (dále jen *Celly a probošství kláštera sv. Jana*). In: SOMMER, Petr (ed.): *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*. Praha 2006, s. 277–289.

¹⁰ Odlišný pohled na vznik rajhradského kláštera jsem podal ve dvou výše zmíněných příspěvcích, viz pozn. č. 4.

¹¹ HLEDÍKOVÁ, Z.: c. d., s. 12.

¹² ŠRÁMEK, Josef: *Historický vývoj břevnovského klášterství z pohledu jeho probošství v Broumově v 15. století*. In: Studia iuvenilia, sv. MMIV–MMV, (Ostrava) 2006, s. 9–33; Týž: *Osudy benediktinského opatství ve Vilémově na sklonku středověku jako příklad počátků konfesijního rozkolu mezi Čechami a Moravou*. Církevní dějiny, sv. 13, (Brno) 2014, s. 94–116; Týž: *Benediktinské opatství ve Vilémově na Havlíčkovobrodsku a jeho vztahy k Moravě ve středověku*. Vlastivědný věstník moravský, 66, 2014, s. 1–13.

¹³ JAN, Libor: *Řeholník*. In: NODL, Martin – ŠMAHEL, František (ed.): *Člověk českého středověku*. Praha 2002, s. 181; FIŠER, Rudolf: *Třebíč. Z historie benediktinského opatství*. Třebíč 2004, s. 109.

¹⁴ FELCMAN, Ondřej – MUSIL, František (ed.): *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*. Praha 2009, s. 286; ŠVÁBENSKÝ, Mojmir: *Církevní poměry na Brněnsku před rokem 1243*. In: Brno v minulosti a dnes, sv. 11, (Brno) 1993, s. 86.

považoval za znak úpadku mnišské ideje.¹⁵ I v Knowlesově interpretaci byly expozitury hodnoceny jako primárně administrativní nástroj, který údajně vykazoval málo specificky řeholních či církevních rysů.¹⁶ David Knowles také vypracoval jakousi typologii klášterních fundací, v nichž rozlišoval autonomní opatství, autonomní proboštství, závislá proboštství a malé domy, proboštství či celly, bez jasně definovaného statusu.¹⁷ Cesta k závislému domu byla podle Knowlese v praxi trojí: původně nezávislý dům byl po úpadku pohlcen více prosperujícím klášteřem, který sledoval zájmy tradice a aktuálních správních potřeb; expozitura mohla být už zřízena jako miniaturní řeholní dům, který se ale neuchytil tak, jak fundátor zamýšlel nebo za třetí byla správní cella zřízena samotným opatstvím za účelem ostrahy a obhospodarování vzdálených majetků.¹⁸

Výklad klášterních expozitur jako fenoménu hospodářsko-správního v literatuře jednoznačně převažuje. Je ostatně nesporné, že ekonomickou roli expozitury patrně skutečně plnily. Jak však upozornil Dušan Foltýn, hospodářsko-administrativní rozměr klášterních dependencií je možná až příliš jednostranně zdůrazňován. Dušan Foltýn svůj soud sice formuloval na příkladu klášterů cisterciáckých, přesto došel k názoru, že v předhusitských Čechách byly expozitury s dominantní hospodářskou či správní funkcí jevem výjimečným.¹⁹ K podobnému názoru došel na příkladu anglického pramenového materiálu i Martin Heale, který se tak ve výsledku kriticky vymezil proti Knowlesovým tezím.²⁰ Martin Heale např. upozornil na opomíjený faktor far-

¹⁵ KNOWLES, David: *The monastic order in England. A history of its development from the times of St. Dunstan to the Fourth Lateran council 940–1214* (dále jen *The monastic order in England*). Cambridge 1966, s. 134–136, 687. Přitom práce R. Nevilla Hadcocka, věnovaná středověkých klášterům Anglie a Walesu, ukázala celly a prepozitury jako významnou součást monastické mapy středověké Anglie. Srov. HADCOCK, R. Neville: *Medieval religious religious houses: England and Wales*. London 1971, s. 52–82, 137–180.

¹⁶ KNOWLES, David: *The religious orders in England. Volume II*. Cambridge 1961, s. 164; BURTON, Janet: *Monastic and religious orders in Britain 1000–1300*. Cambridge 1994, s. 30.

¹⁷ Jako proboštství Knowles označil klášter s nejméně čtyřmi řeholníky, jako cellu (*priory cell*) dům tvořený méně než čtyřmi mnichy. Srov. KNOWLES, David – BROOKE, Christopher N. L. – LONDON, Vera C. M.: *The heads of religious houses: England and Wales 940–1216*. London – New York 1972, s. 1.

¹⁸ KNOWLES, D.: *The monastic order in England*, s. 134–135. Ostatně ještě před Davidem Knowlesem se pokusil klášterní fundace kategorizovat Chester William New, a to na konventní domy, malé celly zcela závislé na mateřském klášteři a správní jednotky, tzv. *bailiwick*. Viz NEW, Chester William: *The history of the alien priories in England to the confiscation of the Henry V*. Chicago 1916, s. 18–20, 37–44.

¹⁹ FOLTÝN, D.: *K typům a funkcím*, s. 79–80, 91.

²⁰ HEALE, M.: *c. d.*, s. 3–5.

ní správy jakožto možný aspekt zakládání klášterních expozitur. Heale se tak domnívá, že jedním z důvodů vzniku cell byla kupř. péče o posvátná místa. Tyto celly bývaly obdařeny skromným majetkem a větší klášter v sousedství nad takovou cellou mohl, ale také nemusel, vykonávat dohled. Prepozitury mohly také vznikat na místech historicky památných nebo přímo spjatých s dějinami mateřského kláštera.²¹ Tento Healův poukaz na formování a doplňování církevní správní sítě je přitom v českém prostředí obzvláště aktuální. Jakou cestu tedy do počátku 15. století, kdy církevní mapu většiny Českého království překreslilo husitské hnutí, urazilo české benediktinské mnišství?

2. Břevnov a Rajhrad

Rajhradský klášter je pokládán po kláštorech břevnovském, ostrovském a sázavském za čtvrtý nejstarší řeholní dům v přemyslovském knížectví, resp. spolu s hradišským klášteřem a Třebíčí je mu přiřítán status nejstaršího mnišského ústavu na Moravě.²² Podle tradice, doložené nejpozději od 13. století, byl rajhradský konvent založen kolem roku 1045, kdy měl kníže Břetislav I. vydat listinu, stvrzující fundaci nového břevnovského kostela sv. Vojtěcha. Kníže při té příležitosti bohatě obdaroval benediktinské proboštství v Břevnově a jedním z nově nabytých statků byla také cella sv. Petra a Pavla na pustém hradišti Rajhrad. Zdejší klášterní poddaní přitom byli obdařeni stejnými svobodami, kterými již dříve nadal Břetislavův předchůdce Boleslav II. břevnovské služebníky. Ti tak měli podléhat jen jurisdikci opata a byli osvobozeni od rozličných povinností.²³ O tři roky později měl stejný kníže vydat další listinu, v níž se hovoří o stavbě kostela v Rajhradě, taktéž s patrociniem sv. Petra a Pavla. Tak mělo vzniknout v Rajhradě proboštství, podřízené břevnovským opatům. Výživu mnichů zajistil kníže platy z krčmy ve vsi Rajhrad, z trhů a mytného, dále ze vsí Popovice s lesem, vsí Opatovice a Malý Orechov (Orechovičky), v brněnské provincii pak desátkem z obilí a platů, desátkem z mlýnů na řece Olšavě. K doplnění potřeb břevnovských bratří určil Břetislav ves Rajhradice a krčmáře v Loučce.²⁴

²¹ Tamtéž, s. 22–36, 62. Srov. také MATTHEW, DONALD: *Norman monasteries and their English possessions*. Oxford 1962, s. 51–65.

²² Srov. ŠRÁMEK, J.: *Rajhradský klášter jako enigma*, s. 43–60.

²³ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále CDB) I, č. 379, s. 352–354. K výsadám břevnovského služebního lidu CDB I, č. 375, s. 347–350.

²⁴ CDB I, č. 381, s. 356–358.

Jak je však dobře známo, obě listiny knížete Břetislava I. jsou falza z doby kolem poloviny 13. století.²⁵ Jak tento fakt uvést v soulad s tím, že z jiných pramenů víme, že do doby vlády knížete Břetislava spadá období rozkvětu Břevnova,²⁶ resp. to, že kníže Břetislav započal svou politickou kariéru jako správce Moravy?²⁷ V tomto světle by podpora břevnovské expanze na Moravu představovala prvek kontinuity Břetislavových politických a ekonomických strategií, což se nejeví jako nereálné.²⁸ V textu zmíněných listin zaujme zmínka o tom, že břevnovská expozitura v Rajhradě navazuje na starší cellu sv. Petra a Pavla.²⁹ Byť by potvrzení či vyvrácení této informace mohlo napomoci lepšímu zhodnocení Břetislavových záměrů, bohužel nejsme schopni tento údaj verifikovat.³⁰ Archeologie přitom ukazuje, že sídelní návaznost

²⁵ FRIEDRICH, Gustav: *O dvou nejstarších listinách kláštera rajhradského* (dále jen *O dvou nejstarších listinách*). In: BIDLO, Jaroslav – FRIEDRICH, Gustav – KROFTA, Kamil (ed.): *Sborník prací historických k 60. narozeninám dvor. rady Prof. Dra Jaroslava Golla*. Praha 1906, s. 73–75; HRUBÝ, Václav: *Falsa Břevnovská*. Český časopis historický, 26, 1920, s. 104–112; ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša: *Studie k českému diplomatátu I. K otázce břevnovských fals* (dále jen *Studie k českému diplomatátu I.*). Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, II.2–4, 1953, s. 267; BISTŘICKÝ, Jan: *Über Falsifikate böhmischer Gründungsurkunden bis zum Ende des 12. Jahrhunderts*. Archivmitteilungen, 4, 1991, s. 188.

²⁶ Viz ŠRÁMEK, Josef: *Lesk a bída benediktinského mnišství v raně středověkých Čechách: břevnovský klášter v klíčových letech 993–1200*. Historica Olomucensia, 35, 2009. Sborník prací historických XXIII, s. 21–39.

²⁷ Srov. KRZEMIENSKA, Barbara: *Politický vzestup českého státu za knížete Oldřicha (1012–1034)*. Československý časopis historický, 25, 1977, s. 246–271; Táž: *Wann erfolgte der Anschluss Mährens an den böhmischen Staat?* Historica, 19, 1980, s. 195–243; ŽEMLIČKA, Josef: *Expanze, krize a obnova Čech v letech 935–1055 (K systémovým proměnám raných států ve střední Evropě)*. Český časopis historický, 93, 1995, s. 205–222.

²⁸ Srov. z polské strany ZAKRZEWSKI, Stanisław: *Bolesław Chrobry Wielki*. 2. vyd. Krakow 2006, s. 311–315.

²⁹ K obsahu terminologických pojmů cella – proboštství FOLTÝN, D.: *K typům a funkcím*, s. 79–80, 91–92; Týž: *Celly a proboštství kláštera sv. Jana*, s. 277–289.

³⁰ V literatuře se sice traduje povědomí o tom, že ještě před založením břevnovského proboštství pobývali v Rajhradě slovanští mniši, snad basilánské orientace (UHL, Karel: *Dějiny farnosti rajhradské*. Rajhrad 1934, s. 18; BUBEN, Milan Michael: *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společenství katolické církve v českých zemích*. Díl II/2. *Mnišské řády*. Praha 2004, s. 127), patrně se ale jedná o snahu vysvětlit právě tuto část pseudobřetislavovských listin. I domácí klášterní tradice, zachycená Bedou Dudíkem, vzpomíná v Rajhradě kostelík, vysvěcený údajně roku 884 moravským arcibiskupem Metodějem. S odkazem na rajhradskou pamětní knihu DUDÍK, Beda: *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern in Markgrathum*. Band I. *Von der Gründung des Stiftes bis zum Ende der Hussitenstürme (1048–1449)* (dále jen *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern I.*). Brünn 1849, s. 61. Dudík odkazuje též k listu rajhradského probošta M. pražskému biskupu Šebířovi z roku 1062. Viz CDM I, č. 156, s. 136. Jedná se ale o jedno z novodobých falz Antonína Bočka. V neposlední řadě pamětní kniha města Brna zachycuje před polovinou 15. století stručnou historii přeměny rajhradského hradu v klášter,

zůstala v Rajhradě i v 10. století zachována.³¹ Otázkou je ale životaschopnost takové komunity po vyvrácení správních center velkomoravské říše Maďary na počátku 10. století.³² Ani následující časy, kdy se oblast stala nejprve objektem expanze české a posléze polské, nadto čas od času tranzitním regionem maďarských výpadů na západ, nebyly o mnoho klidnější.³³

Nelze vyloučit, že pozdní falzum zachytilo relativně odpovídající odraz skutečných dějů a počátky Rajhradu se skutečně pojí s angažmá kněze Břetislava na Moravě³⁴ a s upevňováním přemyslovské moci ve zdejších prostorech.³⁵ Angažmá českých duchovenských institucí na Přemyslovci opanované Moravě nebylo věcí ojedinělou, odkázat lze např. ke staroboleslavské

viz *Pamětní kniha města Brna z let 1391–1515*. Brno 2010, č. 592, s. 237. Zdrojem informací byl nepochybně rajhradský konvent, jde tedy o ukázkou fungování interní historické paměti a zpracování údajů ze starých pseudobřetislavských falzů.

³¹ ČERVINKA, Inocenc Ladislav: *Slované na Moravě a říše velkomoravská*. Brno 1928, s. 93; HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, Cecilie: *Brno – stavební a umělecký vývoj města*. Praha 1947, s. 25; ZAPLETALOVÁ, Dana: *Několik poznámek k velkomoravskému Rajhradu*. In: *Brno v minulosti a dnes*, sv. 16, (Brno) 2002, s. 13–31. O obecné představě kontinuity nižších církevních organizací viz strukturu JAN, Libor: *Církevní instituce na Moravě ve středověku*. In: MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk (ed.): *Morava ve středověku*. Brno 1999, s. 132.

³² Tomu napovídá antropologická analýza zdejších kostrových pohřbů. Viz HANÁKOVÁ, Hana – STAŇA, Čeněk – STLOUKAL, Milan: *Velkomoravské pohřebiště v Rajhradě*. Praha 1986. K dobové atmosféře tohoto „temného věku“ VÁLKA, Josef: *Dějiny Moravy. Díl I. Středověká Morava*. Brno 1991, s. 33–35; nověji WIHODA, Martin: *Morava v 10. století*. In: SOMMER, Petr (ed.): *České země v raném středověku*. Praha 2006, s. 53–73; resp. Týž: *Morava v době knížecí 906–1197*. Praha 2010, s. 83–112. Srov. také TŘEŠTÍK, Dušan: *Kdy zanikla Velká Morava?* Studia Mediaevalia Pragensia, 2, 1991, s. 9–26.

³³ V základní rovině srov. VÁLKA, J.: c. d., s. 25–31; JAN, Libor: *Počátky moravského křesťanství a církevní správa do doby husitské*. In: KORDIOVSKÝ, Emil – JAN, Libor (ed.): XXVII. Mikulovské sympozium. Vývoj církevní správy na Moravě. Brno 2003, s. 7–20; Týž: *Stará Morava mezi Východem a Západem*. In: SOMMER, Petr (ed.): *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*. Praha 2006, s. 251–264; FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů* (dále jen *Encyklopedie*). Praha 2005, s. 11–12.

³⁴ ŠRÁMEK, Josef: *Kníže zakladatel? Otázka paměti o vládě Břetislava I. na Moravě v moderním historiografickém paradigmatu i v pramenech domácí provenience 12. až 14. věku*. *Historica Olomucensia*, 44–2013. Sborník prací historických, XXXII, s. 11–42.

³⁵ Srov. opatrný náznak uvádí ŽEMLIČKA, Josef: „Moravané“ v časném středověku. Český časopis historický, 90, 1992, s. 20–22. Obecně MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk: *Morava po připojení k přemyslovskému státu (1018/19–1197)*. In: MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk (ed.): *Morava ve středověku*. Praha 1999, s. 7–26; Týž: *Hrad Spytihněv v souvislostech moravského vývoje v 11. a 12. století a otázka existence údělu Břetislava syna Spytihněva na Moravě*. Časopis Matice moravské, 116, 1997, s. 19–38; s důrazem na roli církevních institucí Týž: *Církevní instituce na Moravě a historické pozadí vzniku třebíčského kláštera* (dále jen *Církevní instituce na Moravě*). In: JAN, Libor – OBŠUSTA, Petr (ed.): *Ve stopách sv. Benedikta*. Brno 2002, s. 64. Obdobně JAN, L.: *Přemyslovská Morava*. In: Renáta FIFKOVÁ (ed.): *Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od IX. do počátku XIV. století* (dále jen *Přemyslovská Morava*). Olomouc 2006, s. 8.

kapitule³⁶ či benediktinským klášterům v Opatovicích nad Labem a Ostrově u Davle. I tyto instituce byly prokazatelně v 11. století přemyslovskými knížaty obdařeny hmotnými požitky, plynoucími z Moravy, a představují tak možnou analogii k podobě raného vztahu mezi Břevnovem a Rajhradem.³⁷ Archeologicky naznačená sídelní kontinuita by pak mohlo být podporou pro hypotézu, že se v rajhradských falzech traktovaná povědomí o Břetislavových aktivitách na Moravě může zakládat na reálných základech.³⁸ Ačkoliv ve výčtu práv obě falza jistě obsahují pozdní příměsi, lze tu nalézt jádro odpovídající praxi 11. století, na němž skutečnost, že listiny byly vyhotoveny až o 200 let později, nic nemění.

Informace o rajhradském klášteře jsou torzovité i pro 11. století.³⁹ Navíc jsou nejstarší dějiny Rajhradu zatíženy řadou moderních falz, vzniklých v 19. století v dílně Antonína Bočka.⁴⁰ Problematické je také údajné svědectví Jana, probošta od sv. Petra v Rajhradě, v listině znojemského kastelána Soběna pro kostel sv. Petra v Brně z roku 1088.⁴¹ Ani tato listina s vysokou pravděpodobností není relevantní. Poprvé je tak Rajhrad bezpečně doložen až v letopise tzv. Kanovníka vyšehradského.⁴² Ten k roku 1136 zmiňuje snahu olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka vystavět kostel v biskupské vsi Blansko, což ale vedlo ke sporu s brněnským knížetem Vratislavem, který se biskupovu záměru snažil zabránit s odkazem na to, že ves patří jemu.⁴³ Za účelem vyjasnění situace se pak biskup i kníže sešli spolu se znojemským

³⁶ CDB I, č. 382, s. 358–362.

³⁷ CDB I, č. 386, s. 368–371; CDB I, č. 97, s. 104.

³⁸ Snahu navazovat na stará sídelní centra skutečně nelze mít za překvapivou a jen těžko z ní můžeme vyvozovat nějaké kulturní dědictví. Srov. v tomto mnohem „politictější“ případ cisterciáckého Velehradu: TŘEŠTÍK, Dušan: *Myslití dějiny*. Praha – Litomyšl 1999, s. 153–157; GALUŠKA, Luděk – VAŠKOVÝCH, Miroslav: *K problematice slovanského osídlení Velehradu a jeho okolí v době před založením kláštera*. In: POJSL, Miloslav (ed.): *Cisterciáci na Moravě*. Olomouc 2006, s. 185–199; POJSL, Miloslav: *Tradice velkomoravského ústředí ve středověku*. In: tamtéž, s. 219–227; GALUŠKA, Luděk: *Bylo povědomí o Svatoplukově Moravě, Veligradu a Metodějově arcibiskupství na Moravě 10.–12. skutečně věcí neznámou?* In: DOLEŽALOVÁ, Eva – ŠIMŮNEK, Robert – DVOŘÁČKOVÁ, Dana – POŘÍZKA, Aleš (ed.): *Od knížat ke králům*. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky. Praha 2007, s. 50–62.

³⁹ Srov. postesknuti si DUDÍKA, B.: *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern I*, s. 81.

⁴⁰ *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále CDM) I, č. 165, s. 142; č. 184, s. 165–166; č. 194, s. 176–177; č. 203, s. 188–189; č. 272, s. 252; č. 305, s. 282; č. 312, s. 288–289.

⁴¹ CDM I, č. 198, s. 184.

⁴² Srov. REITTINGER, Lukáš: *Psal tzv. Kanovník vyšehradský opravdu na Vyšehrad? První Kosmův pokračovatel v kontextu dějepisectví přemyslovského věku*. Český časopis historický, 113, 2015, s. 635–668.

⁴³ *Kanovník vyšehradský*. In: *Fontes rerum Bohemicarum* (dále FRB) II, s. 223–224.

knížetem Konrádem právě v Rajhradě,⁴⁴ aby tu jednali o řešení vzniklé situace. Ke shodě však nedošlo a rozřešení sporu se proto odsunulo na pozdější dobu.⁴⁵ S touto kauzou se na první pohled pojí příkaz papeže Lucia II. adresovaný pražskému biskupovi Otovi, aby chránil rajhradský klášter vůči moravským knížatům, jedná se ale opět o podvrh, spadající na vrub Bočkovi.⁴⁶ Do roku 1169 se pak hlásí svědectví o darování oblasti pozdějších Hranic na Moravě rajhradskému klášteru olomouckým knížetem Bedřichem. Kníže Bedřich podle znění listiny obdařil rajhradský konvent územím se souhlasem svého otce, krále Vladislava, leč toliko ústně. Písemné stvrzení před svědky, představovanými královnou Juditou, pražským a olomouckým biskupem, královským kancléřem a proboštem vyšehradským, probošty pražským a litoměřickým, různými královskými dvorskými hodnostáři a velmoži českými i moravskými, si vyžádal břevnovský opat Jindřich.⁴⁷ Výsledkem rajhradské kolonizace se měly stát Hranice a okolní vsi Heřmanice, Lúčky, Jasenice, Polom a Bělotín.⁴⁸ Problémem však je, že tato listina je falzem ze 13. století.⁴⁹ Někdy na počátku 13. století si pak Hranicko začali nárokovat také premonstráti z Hradiště u Olomouce. Patrně po nějaké době vzájemných sporů nakonec toto území na základě úmluvy mezi hradištským a břevnovským opatem získali hradištská premonstráti. Právě do doby vzájemných sporů klade Jindřich Šebánek vznik falza, s čímž není důvod nesouhlasit. Méně už lze říct, zda zmíněné falzum obsahuje reálný základ, třeba ono písemně nefixované obvěnění. Ovšem ani nároky hradištských premonstrátů nebyly bez kazu, jelikož i oni si museli vypomoci podvrhem, tentokrát na jméno markraběte Vladislava Jindřicha k roku 1201.⁵⁰ Ačkoliv se o pozadí sporu můžeme

⁴⁴ Tamtéž, s. 224.

⁴⁵ Tamtéž, s. 224. Srov. DUDÍK, B.: *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern I*, s. 112–113; Týž: *Dějiny Moravy. Díl II. Od roku 1125 až do roku 1173*, Praha 1877, s. 68.

⁴⁶ CDM I, č. 252, s. 232; Vzorem se patrně stala listina Evžena III., kterou vzal na Zdikovu přímluvu roku 1145 v ochranu statky svatojiřského kláštera (CDB I, č. 142, s. 144–146), a druhá, kterou papež moravské úředníky exkomunikoval (CDB I, č. 143, s. 146–147).

⁴⁷ CDB I, č. 247, s. 218–219. Srov. DUDÍK, Beda: *Dějiny Moravy, díl IV. Od roku 1173 a ž do roku 1197*, Praha 1878, s. 322–323. Leč tato zpětnost vyvolává s ohledem na další vývoj jistá podezření. Viz HOSÁK, Ladislav: *Počátky a vývoj města do válek husitských* (dále jen *Počátky a vývoj města*). In: HOSÁK, Ladislav – INDRA, Bohumír – JAŠKOVÁ, Marie: *Hranice. Dějiny města. Díl I. Od nejstarších dob do války třicetileté*. Hranice 1969, s. 23, 25; a to podle ŠEBÁNEK, J. – DUŠKOVÉ, S.: *Studie k českému diplomatáři I*, s. 264.

⁴⁸ BARTOVSKÝ, V.: *Vlastivěda moravská. Díl II. Jičínský kraj – hranický okres*. Brno 1909, s. 115–116; HÁJEK, V.: *c. d.*, s. 29. Korektivem HOSÁK, L.: *Počátky a vývoj města*, s. 26.

⁴⁹ ŠEBÁNEK, J. – DUŠKOVÁ, S.: *Studie k českému diplomatáři I*, s. 264.

⁵⁰ Viz CDB II, č. 352, s. 364. Srov. ŠEBÁNEK, J. – DUŠKOVÁ, S.: *Studie k českému diplomatáři I*, s. 264; HOSÁK, L.: *Počátky a vývoj města*, s. 25–28; nověji WIHODA, Martin: *Vladislav Jindřich*.

jen dohadovat,⁵¹ faktem je, že i hradišští premonstráti si falzum na jméno Vladislava Jindřicha zhotovili až na počátku 14. století,⁵² zatímco na téhož markraběte a jeho předchůdce se ale odvolával břevnovský opat Dluhomil už během dřívější fáze sporu.⁵³

V listopadu roku 1234 vydal moravský markrabě Přemysl se souhlasem svého bratra krále Václava I. privilegium, kterým se Rajhradu dostalo stejných výsad jako dříve klášteru velehradskému od krále Přemysla Otakara I. a markraběte Vladislava Jindřicha. Vedle toho markrabě potvrdil údajné svobody knížat Boleslava II. a Břetislava I. a udělil vsi Rajhradu právo trhu. Zajímavé je, že rajhradský konvent tu je ještě jmenován nejprve jako *cenobium*, následně ale také jako *monasterium fratrum*, resp. *monasterium*, a dokonce také jako (pouhá, chtělo by se říct) *cella*.⁵⁴ Je to signifikantní příklad obtíží, spjatých nejen s dějinami samotného Rajhradu, ale problematikou proboštvství obecně. Ve středověkých pramenech používaná terminologie je

Brno 2007, s. 276. Viz také PINKAVA, Pinkava: *O některých podvržených listinách kláštera Hradišského*. Časopis Matice moravské, 33, 1909, s. 392–400; BOLINA, Pavel – ŠLÉZAR, PAVEL: *K problematice falz vzniklých při majetkových sporech hradišského kláštera na severu Drahanšské vrchoviny*, Časopis Matice moravské, 125, 2006, s. 307–342.

⁵¹ Zajímavou hypotézu nabídl WIHODA, M.: *Vladislav Jindřich*, s. 271–278. Podle jeho soudu je na celou kauzu třeba hledět optikou poloviny 12. století, kdy na Hradišti došlo ke změně řehole benediktinské na premonstrátskou (viz ŠRÁMEK, Josef: *Vzestup a pád rodové fundace olomouckých Přemyslovců. Několik slov ke konci benediktinského konventu v klášteře Hradiště u Olomouce*. Střední Morava, 17, 2011, s. 4–15). Podle Wihody Jurik odešel kolonizovat Hranicko ještě před touto událostí a roku 1169 odkázal své dílo nejbližšímu benediktinskému klášteru, tedy Rajhradu. Na Hradišti ale stále pobývali někteří bývalí benediktini. Přes ně se tak k Jurikovu odkazu přihlásili premonstráti. Wihoda ale neřeší, zda by měl Jurik právo Hranicko odkázat Rajhradu (dle mého těžko, rozhodoval držitel zakladatelských práv, tj. panovník), resp. zda by takový odkaz byl právně relevantní. Domnívám se, že kdyby tomu tak bylo, hradišští premonstráti by nad Břevnovskými nabyli snáze vrchu. Tato hypotéza také nevysvětluje pozdní vznik falza listiny Vladislava Jindřicha, když nevíme, že by byl hradišský nárok po roce 1222 zpochybněn.

⁵² ELBEL, Petr: *Hospodářské zázemí kláštera Hradiště u Olomouce v 11. a 12. století*. In: JAN, Libor – OBŠUSTA, Petr (ed.): *Ve stopách sv. Benedikta*. Brno 2002, s. 49, uvažuje o tom, zda základem falza mohl být nějaký pamětní zápis.

⁵³ CDB II, č. 228, s. 213–214. Domnívám se, že z toho prostého důvodu, že nemáme jmenovaného rajhradského představeného jako čelnou osobnost celého sporu, ale toliko břevnovského opata, bylo nejspíše jeho angažmá ve sporu větší než jen role obyčejného přímluvce. Podle mého toto (spolu s dikcí CDB II, č. 228, s. 213–214) nahrává myšlence o užších vztazích Rajhradu a Břevnova, nejpozději od doby kolem vzniku dané listiny (ať už 1169 nebo až kolem 1222). Srov. též WIHODA, Martin: *Benediktinská kapitola v dějinách kláštera Hradisko u Olomouce* (dále jen *Benediktinská kapitola*). In: JAN, Libor – OBŠUSTA, Petr (ed.): *Ve stopách sv. Benedikta*. Brno 2002, s. 31–32.

⁵⁴ CDB III/1, č. 90, s. 104–106. Viz DUĐÍK, B.: *Dějiny Moravy V*, s. 61; JAN, L.: *Počátky benediktinů*, s. 20.

totiž značně rozkolísaná, přičemž se lze jen domýšlet, zda měl použitý pojem naznačovat nějaký konkrétní obsah.⁵⁵ Jinými slovy, zda viděl pisatel nějaký kategoričtý rozdíl mezi výše zmíněnými termíny *cella*, *cenobium* a *monasterium*. Můžeme konstatovat, že s ohledem na kontext se lze domnívat, že pisatel listiny zde v první řadě sledoval účel stylistické pestrosti. Dále použití termínu *cella* se zjevně vztahuje k době založení fundace za vlády knížete Břetislava. Pojmy *cenobium* a *monasterium* jsou pak nejspíše významovými synonymy. Musíme též přiznat, že toto privilegium nijak nenaznačuje podřízenost Břevnovu,⁵⁶ naopak důležité je, že naznačuje, že se jedná o komunitu již konsolidovanou, tedy žádnou *cellu*. Ovšem jako o *domus noster* mluví o Rajhradě břevnovský opat Dluhomil už roku 1222.⁵⁷ Král Přemysl I. užívá ve svém privilegii na desátky z Kunovic z téhož roku obecný termín *conventus de Raghrad*.⁵⁸ Ani zde nepadá o Břevnovu ani slovo, žádný z jeho hodnostářů není mezi svědky, což však u listiny vydané v Brně můžeme těžko očekávat. Patrně v této době se nějak proměnil vztah Břevnova a Rajhradu. Na nestandardní podobu vzájemných vztahů upozorňuje už s ohledem na listinu, připisanou knížeti Bedřichovi, také Martin Wihoda.⁵⁹ Naposledy zasáhl Antonín Boček do dějin Rajhradu falzem listiny, hlásící se k markraběti Přemyslovi, který měl Rajhradu na dobu pěti let přiknout celý výnos z myt v Uherském Brodě a Kunovicích. Zajímavé ovšem je, že následnou konfirmaci z roku 1251 Sáša Dušková označila za pravou.⁶⁰ Markrabská kancelář tu pro Rajhrad použila termín *cenobium*, z něhož lze pro status kláštera stěží cokoliv vyvodit.

V polovině 13. století se klášter nenacházel v optimálním stavu, jak naznačuje skutečnost, že roku 1254 přispěla k povznesení kláštera papežská kurie udělením čtyřicetidenních odpustků všem, kteří navštíví na svátek sv. Petra klášterní kostel.⁶¹ Další odpustky udělil papež Kliment IV. na přímluvu kardinála Quidona Rajhradu roku 1267.⁶² Roku 1255 také olomoucký biskup

⁵⁵ Srov. ŠRÁMEK, J.: *Mezi normou, reformou a praxí*, s. 31–38.

⁵⁶ Srov. JAN, L.: *Počátky benediktinů*, s. 20.

⁵⁷ CDB II, č. 228, s. 214.

⁵⁸ CDB II, č. 238, s. 228–229.

⁵⁹ WIHODA, M.: *Benediktinská kapitola*, s. 32.

⁶⁰ CDM III, č. 95, s. 69–70; č. 162, s. 136–137. Srov. ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša: *Kritický komentář diplomatů. Zpracování látky z III. svazku Bočkova moravského kodexu (dále jen Kritický komentář)*. Praha 1952, s. 129.

⁶¹ CDM III, č. 210, s. 186.

⁶² CDM III, č. 393, s. 395.

Bruno ze Schauenburka přistoupil k posvěcení klášterních budov.⁶³ Tento akt byl dáván do souvislosti s tatarským vpádem z roku 1241, v úvahu přichází ale i česko-uherská válka mezi Přemyslem Otakarem II. a Bélou IV. v roce 1253.⁶⁴ Dobové prameny přitom obě události často směšují.⁶⁵ Před polovinou 13. století ovšem došlo k jiné události, která měla pro budoucnost rajhradského kláštera dalekosáhlé důsledky. Začátkem prosince roku 1248 totiž český král Václav I. postoupil olomouckému biskupovi Brunovi ze Schauenburka právo na výběr desátků v celé olomoucké diecézi⁶⁶ a vedle toho také patronátní právo a veškerou světskou soudní pravomoc nad benediktinským klášterem v Rajhradě.⁶⁷ Tento akt krále Václava (poměrně překvapivý s ohledem na fakt, že se panovník po dva roky stavěl k osobě nového olomouckého biskupa odmítavě)⁶⁸ se ovšem brzy stal předmětem soudní pře, jelikož na Rajhrad si činilo nárok benediktinské opatství v Břevnově.⁶⁹ Pro vzájemný vztah Břevnova a Rajhradu je jistě zajímavé, že v čele tehdejšího břevnovského konventu stál bývalý rajhradský probošt Martin.⁷⁰ Bohužel, o průběhu pře mezi břevnovským konventem a olomouckým biskupstvím jsme informováni jen rámcově. Až ze začátku listopadu roku 1255 je dochována listina, která spor mezi břevnovským konventem a olomouckým biskupstvím uzavírá. Biskup Bruno ze Schauenburka byl nucen na základě vystoupení jistých svědků, dokládajících svým svědectvím relevanci nároků břevnovských benediktinů, ustoupit – třebaže ani olomoucké biskupství nepřišlo zkrátka.⁷¹ Výsledek,

⁶³ CDM III, č. 221, s. 197; CDB V/1, č. 53, s. 107–108.

⁶⁴ Velestručně a s datací do roku 1251 *Letopisové Jindřicha Heimburského*. In: FRB III, s. 313.

⁶⁵ *Kronika Pulkavova*. In: FRB V, s. 138, 296, 299.

⁶⁶ CDB IV, č. 149, s. 247–249.

⁶⁷ CDB IV, č. 150, s. 249–251.

⁶⁸ Srov. MEDEK, Václav: *Dějiny olomoucké arcidiecéze. Díl I. Osudy moravské církve do konce 14. věku*. Praha 1971, s. 89–90; JAN, Libor: *Věrně po boku svého krále. Bruno ze Schaumburku*. In: JAN, Libor a kol.: *Osobnosti moravských dějin. Díl 1*. Brno 2006, s. 63–65; nejnověji SOMER, Tomáš – SVOBODOVÁ, Eva: *Konrád z Friedberka. Biskup, na kterého se mělo zapomenout*. Časopis Matice moravské, 132, 2013, s. 3–24.

⁶⁹ Srov. VILÍMKOVÁ, Milada – PREISS, Pavel: *Ve znamení břevna a růží. Historický, kulturní a umělecký odkaz benediktinského opatství v Břevnově*. Praha 1989, s. 115–116; ŠRÁMEK, J.: *Rajhradský klášter jako enigma*, s. 43–60.

⁷⁰ CDM III, č. 220, s. 195–197; CDB V/1, č. 53, s. 107–108: „...qui prius fuit prepositus Raygradensis monasterii per multa tempora annorum...“ Dále CDM III, č. 190, s. 163–167; č. 201, s. 176–177.

⁷¹ CDB V/1, č. 55, s. 109–112.

jenž nebyl nikterak přesvědčivým, tak spíše představoval zjevný kompromis, leč posléze tento stav potvrdila svou autoritou i papežská kurie.⁷²

V době interregna po smrti Přemysla Otakara II. na Moravském poli se šlechta, zbavená autority v čele státu, snažila ze vzniklé situace co nejvíce vyzískat a nezastavila se ani před lapkovstvím, vedlejším produktem nutnosti vzít právo do svých rukou. Jindřich Heimburský v této době zmiňuje na Moravě ozbrojený odpor proti habsburské straně.⁷³ Zlom nastal roku 1285, jakmile se mladý český král Václav II. vypořádal s problémy v Čechách. Společně se Závišem z Falkenštejna se vypravil roku 1286 na Moravu, aby potlačil rádění loupeživých hord. Takovou tlupu „hostil“ podle svědectví Petra Žitavského i Rajhrad.⁷⁴ Tato událost je pro nás zajímavá proto, že zbraslavský kronikář tu pro Rajhrad užívá obecný pojem *claustrum monachorum*.⁷⁵ Roku 1288 musel být Rajhrad znovu vysvěcen olomouckým biskupem Dětrichem, který též klášteru na zhojení ran udělil v letech 1293 právo poskytovat odpustky.⁷⁶ Už to poukazuje na pomalý postup a náročnost obnovy klášterství. V roce 1292 postoupila vdova po rytíři ze Želešic Vilcena pro spásu své duše rajhradskému konventu dvůr a lán v Rajhradcích (s podmínkou doživotního užívání).⁷⁷ O tři roky později byl konventní chrám v Rajhradě obdařen čtyřicetidenními odpustky.⁷⁸

Olomoucký biskup Dětrich se také znovu střetl s břevnovským konventem v soudní při o práva nad Rajhradem. Už roku 1290 si nechal vidimovat listinu svého předchůdce Bruna z roku 1255.⁷⁹ Břevnovští si nechali roku 1294 papežem Alexandrem IV. stvrzenou Brunovu listinu o výsledku sporu o Rajhrad ověřit pražským biskupem Tobiášem z Bechyně.⁸⁰ Pře se dostala

⁷² CDM III, č. 238, s. 222–223.

⁷³ *Letopisové Jindřicha Heimburského*. In: FRB III, s. 319.

⁷⁴ Viz *Petra Žitavského kronika zbraslavská*. In: FRB IV, s. 29–30. O lapcích na Moravě mluví také *Letopisové Jindřicha Heimburského*, s. 320; popř. *Cronica domus Sarensis*. Brno 1964, s. 210–211. Srov. DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, s. 11–12; 76; JAN, Libor: *Václav II. jako moravský markrabě (1283–1305)* (dále jen *Václav II. jako moravský markrabě*). In: MITÁČEK, Jiří – BALCÁREK, Pavel (ed.): *Vládcové Moravy*. Brno 2007, s. 33–34; Týž: *Václav II. Král na stříbrném trůnu 1283–1305*. Praha 2015, s. 82–85; CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Václav II. Král český a polský*. Praha 2007, s. 88–89.

⁷⁵ Srov. *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 29–30.

⁷⁶ CDM IV, č. 290, s. 366.

⁷⁷ CDM IV, č. 305, s. 388–389.

⁷⁸ CDM V, č. 22, s. 23.

⁷⁹ CDM V, č. 21, s. 22.

⁸⁰ CDM V, č. 7, s. 6.

až ke kurii⁸¹ a olomoucký biskup opět přiznal porážku. V lednu roku 1296 se Dětrich vzdal práv na ustanovování proboštů a vyšetřování nepravostí ve prospěch břevnovského opata, leč ponechal si právo vizitace, korekce a jurisdikce vůbec. Opat tak měl biskupovi prezentovat převora, který by stál nad proboštem, mnichy i poddaným lidem a účastnil by se biskupských synod.⁸² To však nebylo realizováno.⁸³ Biskup tak zjevně uznal břevnovskou supremaci nad Rajhradem, jak ve správě *in spiritualibus*, tak *in temporalibus*. Právě tehdy došla – podle obecného mínění historiků⁸⁴ – svého praktického naplnění břetislavská falza. Roku 1296 tak byla slovy Libora Jana dokonána přeměna rajhradského kláštera v ústav závislý na Břevnovu.⁸⁵ Je ale také nutné dodat, že smlouva byla výslovně uzavřena mezi biskupem Dětrichem na straně jedné a břevnovským, ovšem i rajhradským konventem na straně druhé!⁸⁶ Rajhrad tak nebyl obejit, nestačilo jednat jen s břevnovským opatem. Toto bylo stvrzeno též papežem Bonifácem VIII.⁸⁷ Biskup Dětrich potvrdil rajhradská privilegia roku 1300, vedle toho už v únoru 1296 povolil břevnovskému opatu užívat pontifikálních odznaků v teritoriu olomoucké diecéze a udílet čtyřicetidenní odpustky (doslova z důvodu restaurace kláštera).⁸⁸ Výsledkem je doložená péče břevnovského opata Bavora o vybavení rajhradského proboštsví (spolu s dalšími proboštsvími v Polici nad Metují a v Broumově) v letech 1296–1306.⁸⁹

Situace ve vztahu k Rajhradu nebyla zjevně zcela přehledná už ve 13. století a od toho se odvíjí i nejistota moderních historiků, jak vlastně události roku 1248 a celý pozdější spor o Rajhrad interpretovat. Nad událostí se postavili např. Jindřich Šebánek a Sáša Dušková, kteří tento postup krále Václava I. dokonce označili za nelegální.⁹⁰ Skutečnost, že k rozhodnutí příznivému

⁸¹ Naznačuje *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (dále RBM) II, č. 2752, s. 1203.

⁸² CDM V, č. 43, s. 43–45. Srov. DUDÍK, B.: *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern I*, s. 250–252.

⁸³ Srov. JAN, L.: *Počátky benediktinů*, s. 22.

⁸⁴ UŽ FRIEDRICH, G.: *O dvou nejstarších listinách*, s. 80; HRUBÝ, V.: *Falsa Břevnovská*, s. 104–112.

⁸⁵ JAN, L.: *Počátky benediktinů*, s. 26. Srov. WIHODA, M.: *Benediktinská kapitola*, s. 31–32.

⁸⁶ CDM V, č. 43, s. 44: „...inter nos [Theodoricus, Olomucensis episcopus] ex una, et uenerabilem abbatem et conuentum Brevnouiensem ... et monasterium Raygradense ... ex parte altera...“ Jedná se podle mne o zřejmé odlišení třech stran účastných ve sporu.

⁸⁷ CDM V, č. 27, s. 28; RBM II, č. 1716, s. 735–736. Souborně naposledy JAN, L.: *Počátky benediktinů*, s. 22.

⁸⁸ CDM IV, č. 289, s. 365–366; CDM V, č. 46, s. 48–49; RBM II, č. 1490, s. 642.

⁸⁹ RBM II, č. 2752, s. 1202–1204.

⁹⁰ ŠEBÁNEK, J. – DUŠKOVÁ, S.: *Kritický komentář*, s. 92.

pro břevnovské mnichy došlo až díky ústním svědectvím a nikoliv díky písemným dokladům, které se objevily až ve druhé fázi sporu o Rajhrad a byly nade vší pochybnost kvalifikovány jako falza,⁹¹ vzbudila podezření Rudolfa Urbánka. Ten následně ve stopách Václava Hrubého zkonstruoval rozmáchlý obraz Břevnova jakožto falzátorské dílny, odkud vycházely na přelomu 13. století a 14. století podvrhy v nebývalém rozsahu.⁹² Urbánkovy soudy, podmíněné subjektivními i objektivními faktory, však další bádání střízlivě odmítlo.⁹³ František Graus s britkostí sobě vlastní, leč trefně, označil za naivní představu Václava Hrubého o tom, že břevnovská falza 13. století byla nějakými programovými falzy, kdy břevnovský opat utíkal z Pražského hradu s novou listinou, na níž ještě nezaschl inkoust, aby ji doplnil v duchu břevnovského „programu.“ O břevnovských falzech pak Graus soudil, že svou stylizací ukazují, že nemůže jít o pouhá vymyšlená falza i po stránce obsahové, naopak, že nutně předpokládají určitou autentickou předlohu.⁹⁴ Na nestandardní vztah Břevnova a Rajhradu, který se vzpírá jednoznačnému zhodnocení, poukázal trefně Martin Wihoda⁹⁵ a panovnické předání patronátu nad klášterem olomouckému biskupovi se naposledy jeví poměrně nezvyklé také Tomáši Borovskému.⁹⁶ Očividně je nutné smířit se se skutečností, že dějiny rajhradského kláštera až do pokročilého 13. století budou asi vždy jen konstrukcí, více či méně podloženou hypotézou, v níž se nutně odráží míra důvěry v obsah zmíněných břevnovských falz.

V literatuře tak bývá povětšinou paušálně přijímána existence Rajhradu jako benediktinského proboštství, někdy jen s následnými úvahami o míře závislosti na Břevnově. Zřejmý je přitom fakt, že o poměru Rajhradu k Břevnovu vypovídají až prameny z pokročilého 13. století (indicie směřující

⁹¹ FRIEDRICH, G.: *O dvou nejstarších listinách*, s. 72–80. Srov. CDB I, č. 379, s. 352–354; č. 381, s. 356–358.

⁹² HRUBÝ, V.: *Falsa Břevnovská*, s. 94–126; Týž: *Tři studie k české diplomatice*. Brno 1936, s. 79–80; URBÁNEK, Rudolf: *Legenda t. zv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmillských i václavských a její autor*. I.1.–I.2. Praha 1947–1948.

⁹³ Srov. především ŠEBÁNEK, J. – DUŠKOVÁ, S.: *Studie k českému diplomatáři I*, s. 261–285. K Urbánkovu dílu a od něj se odvíjejícímu hodnocení břevnovského opata Bavora z Nečtin ŠRÁMEK, J.: „Ctihodný otec a pán Bavor, z Božího milosrdenství opat břevnovský, téhož místa téměř druhý zakladatel.“ *K vytváření obrazu osobnosti v historiografii*. církevní dějiny, sv. 6, (Brno) 2010, s. 16–33.

⁹⁴ GRAUS, František: *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské*. Díl I. *Dějiny venkovského lidu od 10. stol. do první poloviny 13. stol.* Praha 1953, s. 312–313.

⁹⁵ WIHODA, M.: *Benediktinská kapitola*, s. 29–32. Srov. KALHOUS, David: *České země za prvních Přemyslovců v 10.–12. století*. Díl II. *Svět doby knížecí*. Praha 2013, s. 194–195.

⁹⁶ BOROVSKÝ, Tomáš: *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě (dále jen Kláštery, panovník a zakladatelé)*. Brno 2005, s. 25.

ke století 12. jsou přinejmenším diskutabilní), k ustálení vzájemných vazeb došlo, jak jsme viděli, mezi lety 1250–1300.⁹⁷ To vedlo Libora Jana k formulaci hypotézy, jdoucí částečně v Hrubého a Urbánkových stopách. Podle Janova mínění totiž absence písemných dokladů o podřízeném vztahu Rajhradu vůči Břevnovu ilustruje chabé právní podložení břevnovských nároků a cesta Rajhradu k postavení břevnovského proboštství tak byla podle jeho soudu více krivolaká, než se snaží břevnovská falza ukázat.⁹⁸ Libor Jan tak nabídl alternativní výklad počátků rajhradského kláštera, tkvící v názoru, že kníže Břetislav I. zde založil nikoli benediktinský klášter, ale kolegiální kapitolu, kterou ovšem kvůli nedostatku světských kněží svěřil do rukou benediktinů z Břevnova. A díky tomu se až postupem času podle Libora Jana stalo to, že byl Rajhrad chápán jako břevnovská expozitura.⁹⁹

Faktem je, že další zpochybnění úzkého svazku břevnovského a rajhradského kláštera coby mateřského domu a podřízeného proboštství se již neopakovalo. Události 14. století skutečně výsledek sporu o Rajhrad potvrdily. Samotný počátek 14. věku, jenž se nesl ve znamení oslnivého vzestupu a brzkého pádu přemyslovského království, byl pro Rajhrad nepochybně velkou zkouškou. Netušíme, jak se žilo v Rajhradě během vpádu uherských a kumánských spojenců Albrechta I. Habsburského na Moravu v roce 1304, kdy byla země silně popleněna. Uchráněna tehdy zůstala především pevná města a hrady.¹⁰⁰ Vzhledem k tomu, že neznáme zmínku o takových událostech, ani o potřebě nového svěcení klášterního kostela jako ve čtyřicátých a padesátých letech 13. století, lze usuzovat, že se Uhři Rajhradu vyhnuli a klášter nedoznal větších škod. V nepřehledných letech 1306 až 1310 se Rajhrad z pramenů zcela ztrácí. Až z roku 1311 víme, že se v Rajhradě konala schůzka českého krále Jana Lucemburského a rakouského vévody Fridricha Sličného za přítomnosti královny Elišky Přemyslovny, mohučského arcibiskupa a královského diplomata Petra z Aspeltu a zbraslavského opata Petra Žitavského.

⁹⁷ Srov. také POJSL, Miloslav: *Kláštery přemyslovské Moravy*. In: FIFKOVÁ, Renáta (ed.): *Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století*. Olomouc – Brno 2006, s. 81–82.

⁹⁸ JAN, L.: *Počátky benediktinů*, s. 19–27.

⁹⁹ Tamtéž, s. 25–26; Týž: *Přemyslovská Morava*, s. 11. Janovu teze přijal FOLTÝN, D. a kol.: *Encyklopedie*, s. 634; naopak při tradiční interpretaci zůstává BUBEN, M. M.: c. d., s. 128; či MĚŘÍNSKÝ, Z.: *Církevní instituce na Moravě*, s. 58; KOHOUT, Štěpán: *Olomouc a moravská církev v XI.–XIII. století*. In: FIFKOVÁ, Renáta (ed.): *Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století*. Olomouc – Brno 2006, s. 66. Ve shodě s Liborem Janem hovoří o kapitule v Rajhradě i KALHOUS, David: *Stará Boleslav v písemných pramenech raného středověku*. In: BOHÁČOVÁ, Ivana (ed.): *Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku*. Praha 2003, s. 19; a BOROVSÝ, T.: *Kláštery, panovník a zakladatelé*, s. 24–25.

¹⁰⁰ Viz JAN, L.: *Václav II. jako moravský markrabě*, s. 41.

V Rajhradě se tehdy obě strany dohodly na potvrzení dřívější úmluvy z Chebu o vzájemném přátelství a pomoci, na rezignaci vévody Fridricha na moravské markrabství a na zástavě měst Znojma, Pohořelic a Podivína.¹⁰¹ Toto nepřímě potvrzuje, že Rajhrad nebyl válečným děním na počátku 14. století výrazněji postižen, když byly klášterní prostor a především sklepy s to hostit tak významné hosty. Roku 1327 postoupil král Jan z podnětu břevnovského opata Bavora rajhradskému probošství hrdelní právo nad poddanými, na něž později navázal markrabě Jan Jindřich.¹⁰² O rok později vystupoval rajhradský probošt Jan mezi rozhodčími sporu mezi klášteřem na Zderaze a vdovou po Vítkovi ze Švábenic Perchtou o statky u Moravan.¹⁰³ Za formální dohru soudních pří z let 1255 a 1296 můžeme považovat souhlas olomouckého biskupa Hynka z Dubé z prosince 1330 s ustanovováním benediktinských bratří k farnímu kostelu v Rajhradě, k němuž bylo opatu Bavorovi přiznáno prezentační právo.¹⁰⁴ Ještě předtím povolil biskup opatu Bavorovi zříditi ve vsi Rajhrad oratoř nadanou jím právem 40 denních odpustků těm, kdož zde vyslechnou mši svatou a přispějí na výstavbu kostelíka. Důvodem byla nemožnost návštěv mši klášterními poddanými v konventním kostele v době rozvodnění Svratky.¹⁰⁵

Jednoznačné vítězství Břevnova ve sporu o svrchovanost nad Rajhradem dokládá rozhodnutí opata Předbora z Chroustoklat a celého konventu břevnovského s pronájmem dvora v Ořechovičkách rajhradským poddaným roku 1339. Odváděný plat ovšem připadl rajhradskému plebánovi.¹⁰⁶ Výmluvná je také dikce listiny rajhradského probošta Mikuláše z roku 1349, kdy tento zlistiňuje, že rajhradský konvent se souhlasem břevnovského opata Předbora i samého probošta Mikuláše zakoupil na svou výživu několik polí.¹⁰⁷ Lze zde tušit snahu o centralizaci benediktinského řádu v duchu cisterciáckého filiačního systému (což jistě splývalo v představách břevnovských opatů s výsadním postavením jejich kláštera), jak naznačuje už kupř. *bull*a Bene-

¹⁰¹ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, s. 178; srov. také s. 178, pozn. 2. Viz také DUDÍK, B.: *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern I*, s. 268; HÁJEK, V.: c. d., s. 37–38.

¹⁰² RBM III, č. 1338, s. 523; CDM VI, č. 342, s. 267–268; č. 343, s. 268. Srov. DUDÍK, B.: *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern I*, s. 355.

¹⁰³ CDM VI, č. 373, s. 287–288; RBM III, č. 1504, s. 588; *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských*. Díl I. Brno 1932, č. 561, s. 109.

¹⁰⁴ RBM III, č. 1718, s. 672; CDM VI, č. 410, s. 315.

¹⁰⁵ CDM VI, č. 409, s. 315.

¹⁰⁶ CDM VII, č. 223, s. 160; RBM IV, č. 641, s. 249. Obdobně CDM VII, č. 263, s. 191–192; č. 304, s. 221.

¹⁰⁷ CDM VII, č. 983, s. 691.

dictina papeže Benedikta XII. z roku 1336.¹⁰⁸ Přesto překvapí, že ještě v roce 1345 cítil opat Předbor potřebu nechat si pražským arcibiskupem Arnoštem z Pardubic potvrdit souhlas Alexandra IV. s listinou biskupa Bruna z roku 1255.¹⁰⁹ O tristním stavu (ovšem nejen hospodářském) mluví list kardinála Bartolomea, papežského protektora, korektora a reformátora benediktinského řádu z léta roku 1393.¹¹⁰ Kardinál sem nechtěl pro chudobu českých benediktinských klášterů vysílat vizitátora, vyzval ale představené, aby dohlédli na odstranění všech nepravostí v liturgii i správě temporálií. Nakázal také, aby mniši neopouštěli klášter bez svolení představených. Přestože reformní bula Benedikta XII. nedosáhla svého naplnění a česko-moravská benediktinská kongregace byla více ideálem než skutečností, kardinál Bartoloměj ve svém listě představitelům klášterů řehole sv. Benedikta přece jen odkazuje i na autoritu břevnovského opata, jemuž náleží po pražském arcibiskupovi jako druhému reformační právo nad všemi kláštery řádu. Ještě roku 1391 ostatně papežská kurie znovu potvrdila Břevnovu jeho pravomoci nad pobočnými domy v Rajhradě, Polici a Broumově.¹¹¹ Po roce 1419 se Rajhrad stal vedle Broumova v severovýchodních Čechách útočištěm pro část bratří z břevnovského opatství. Potenciál proboštství byl dokonce takový, že zde posléze našli azyl také někdejší řeholníci z Vilémova na Čáslavsku. Třebaže ani doba pohusitská nebyla s ohledem na spory mezi Jiřím z Poděbrad, resp. Jagellonci, a Matyášem Korvínem, časem klidným, rajhradský klášter na rozdíl od jiných neskončil v troskách.¹¹²

3. Třebíč a Luh, Měřín a Březová

Od poloviny 12. století, kdy pod patronací olomouckého biskupa a knížete došlo ke změně řeholní orientace knížecí fundace na Hradišti, představoval třebíčský klášter, založený „uprostřed třebečského lesa“,¹¹³ nejvýznamnější

¹⁰⁸ Srov. také působení papežského reformátora řádu sv. Benedikta v českých zemích na sklonku 14. století. Viz Moravský zemský archiv Brno (dále MZA), fond E 6 Benediktini Rajhrad, inv. č. 48, sign. Ag 24.

¹⁰⁹ CDM VII, č. 606, s. 442.

¹¹⁰ MZA Brno, fond E 6 Benediktini Rajhrad, inv. č. 48, sign. Ag 24.

¹¹¹ MVB V/1, č. 496, s. 279.

¹¹² Podrobněji srov. ŠRÁMEK, Josef: *Břevnovské opatství ve středověku: Břevnov, Rajhrad, Police nad Metují a Broumov* (dále jen *Břevnovské opatství ve středověku*). Praha 2016, s. 141–152.

¹¹³ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum, Anhang IV. Gründung der Trebischer Kirche*. In: *Monumenta Germaniae Historica* (dále MGH). Scriptores, Nova series II, Berlin 1923, s. 258. Srov. HOSÁK, Ladislav: *Středověká kolonizace horního poříčí Jihlavy*. Společnost přátel staro-

benediktinský ústav na Moravě. Představu o základním majetkovém nadání třebíčského kláštera nabízí tzv. třebíčský opis Kosmovy kroniky, který obsahuje vsuvku, informující o bohatém nadání učiněném ve prospěch třebíčského kláštera knížetem Oldřichem, jeho bratrem Litoldem a jejich syny Vratislavem a Konrádem II.¹¹⁴ Kníže Oldřich na benediktiny myslel i dalšími příjmy, vázanými na trhy v Brně a knížecí mincovnu. Donace platu 100 denárů z mincovny, odváděnými ke kapli sv. Benedikta na Starém Brně a určená třebíčským mnichům, podle Rudolfa Fišera naznačuje, že i tuto kapli měli benediktini ve správě.¹¹⁵ Synové obou zakladatelů, knížata Vratislav Brněnský a Konrád II. Znojemský postoupili rodové fundaci před polovinou 12. století další vesnice na Brněnsku a Znojemsku.¹¹⁶ Poslední donací se stal někdy po roce 1146 Měřín, do budoucna důležitá lokalita.¹¹⁷ Nekompaktní pás třebíčské majetkové držby se tak v polovině 12. století táhl od Vyškovska k Brněnsku, Ivančicku, Náměšťsku a Třebíčsku k Čichovu s centry v podobě již zmíněného Koněšína a pozdějšího Luhu, který těžil z blízkosti brněnskému zázemí. Naopak okolí Měřína se stalo vděčným objektem klášterní kolonizace.¹¹⁸ Otázka nejstarší třebíčské donace se stala objektem obsáhlých diskuzí, pro náš účel však není její sledování klíčové.¹¹⁹

žitností československých, 60, 1952, s. 150–151; BATUŠEK, Antonín: *K středověkému osídlení Třebíčka*. Vlastivědný sborník Vysočiny. Oddíl věd společenských, sv. 2, (Jihlava) 1958, s. 19–25; FIŠER, Rudolf – NOVÁČKOVÁ, Eva – UHLÍŘ, Jiří: *Třebíč. Dějiny města I*. Brno 1977, s. 177–181; MĚŘÍNSKÝ, Z.: *Církevní instituce na Moravě*, s. 80; FIŠER, Rudolf: *K počátkům středověké Třebíče (Poznámky k archeologickému výkladu problému)*. Západní Morava, sv. 6, (Brno) 2002, s. 156–161.

¹¹⁴ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, s. 257–260. Srov. SEDLÁČEK, Augustin: *Prvotní nadání Třebického kláštera*. Časopis Matice moravské, 35, 1911, s. 200–207; FIŠER, Rudolf: *Klášter uprostřed lesa. Dvě studie o třebíčském benediktinském opatství* (dále jen *Klášter uprostřed lesa*). Brno 2001, s. 41–58; Týž: *Třebíč. Z historie benediktinského opatství* (dále jen *Třebíč*). Třebíč 2004, s. 35.

¹¹⁵ FIŠER, R.: *Třebíč*, s. 35.

¹¹⁶ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, s. 260. Srov. FIŠER, R.: *Klášter uprostřed lesa*, s. 51–56.

¹¹⁷ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, s. 260. Zápis je datován neurčitě „post obitum Wratizlai.“ Soudilo se, že kníže Vratislav Brněnský zemřel roku 1156, než se však ukázalo, že tento zařazení letopočet, pocházející od Tomáše Pešiny z Čechorodu, není prost problému. Jak konstatuje Martin Wihoda, poslední bezpečná zpráva o knížeti Vratislavovi pochází z roku 1146 a existují indicie pro to, že ještě téhož roku kníže zemřel. Srov. WIHODA, M.: *Morava v době knížecí*, s. 155–156.

¹¹⁸ MĚŘÍNSKÝ, Z.: *Církevní instituce na Moravě*, s. 60–61; FIŠER, R.: *Třebíč*, s. 35.

¹¹⁹ Srov. KREJČÍK, Adolf: *O zakládací listině kláštera Třebického*. Časopis Matice moravské, 35, 1911, s. 192–199; HRUBÝ, V.: *Tři studie k české diplomatice*, s. 149–151; BISTŘICKÝ, Jan: *Poznámka k tzv. zakládací listině třebíčského kláštera*. Vlastivědný věstník moravský, 54, 2002, s. 310–315. Srov. Týž: *Zakládací listiny kláštera Hradiska u Olomouce a počátky české panov-*

Jádro třebíčské majetkové domény tedy tkvělo v oblasti Brněnska a především Znojemska. Další akvizice však směřovaly spíše k severozápadu. Na Brněnsku Třebíčí zůstaly jen tři vesnice a tři manské dvory, ale za to se západní hranice klášterství posunula do těsného sousedství s Jihlavou. Rozvíjelo se především osídlení v okolí původně solitérního Měřína. Nevíme však pro nedostatek pramenů, zda tyto majetkové akvizice byly výsledkem darů nebo spíš vlastní kolonizační iniciativy.¹²⁰ Přirozené se klášteru nevyhnul ani trend opačný, a sice ztráta nemovitého majetku kláštera, jeho chudnutí a finanční obtíže.¹²¹ Ilustruje to bula papeže Jana XXII. z roku 1324, kterou nejvyšší pontifex podpořil třebíčský konvent, když pověřil opata hradištského, vilémovského a opata skotského kláštera ve Vídni ochranou třebíčského opatství proti škůdcům klášterství.¹²² Zajímavé je tu pro nás zvláště to, že písemnost podrobně vypočítává celý „organismus“ třebíčského opatství a zmíněny jsou zde (jakkoliv obecně) i vedlejší domy, závislé na třebíčském opatství.¹²³

Pod svrchovanost třebíčského opata spadala celkem tři proboštství, a sice expozitura Luhu (v Komárově), v Měříně a v Březové u Hradce nad Moravicí. Nejstarší z nich byla patrně expozitura v Luhu. Bohužel nelze vznik tohoto domu datovat přesněji. První zmínka o lokalitě pozdějšího proboštství v Luhu je obvykle hledána v tzv. zakládací listině třebíčského kláštera, kde se mluví o místě „in luco“ poblíž brněnského hradu sv. Benedikta.¹²⁴ O jakýchkoliv základech třebíčské expozitury tu však není ani zmínky.¹²⁵ Což je

nické listiny. Vlastivědný věstník moravský, 45, 1993, s. 131–136; FIŠER, R.: *Klášter uprostřed lesa*, s. 38–41; Týž: *K počátkům třebíčského kláštera*. (Poznámky k tzv. falzu zakládací listiny). In: JAN, Libor – OBŠUSTA, Petr (ed.): *Ve stopách sv. Benedikta*. Brno 2002, s. 85–95; Týž: *Třebíč*, s. 29, 34–36, 107. Srov. také ŽAMBERSKÝ, Antonín: *K zakládací listině třebíčského kláštera*. Naším krajem, sv. 7, (Třebíč) 1997, s. 28–36; MĚŘÍNSKÝ, Z.: *Církevní instituce na Moravě*, s. 66–80; BLÁHOVÁ, Marie: *Funkce a pramenná hodnota pamětních zápisů středověkých církevních institucí. Tak zvaná zakládací listina kláštera Třebíčského*. In: JAN, Libor – OBŠUSTA, Petr (ed.): *Ve stopách sv. Benedikta*. Brno 2002, s. 97–111; WIHODA, M.: *Morava v době knížecí*, s. 148–158.

¹²⁰ FIŠER, R.: *Třebíč*, s. 108.

¹²¹ Tamtéž, s. 109, 112.

¹²² CDM VI, č. 262, s. 197–199.

¹²³ Tamtéž: „dictum Monasterium, et alia loca et membra eiusdem monasterii immediate subiecta consistere ... tzn. preposituras, prioratus, ecclesias, capellas, grangias, obediencias, castra, casalia, villas, domos, possessiones ... et nonnulla alia bona mobilia et imobilia ad dictum monasterium, et ad alia prelibata eiusdem membra spectantia...“

¹²⁴ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, s. 259: „Sedlce, locum in luco prope castrum Brenense sancti Benedicti.“

¹²⁵ Srov. JAN, Libor: *Kdo byl cruciburgensis monetae magister? Několik poznámek k počátkům města Brna*. *Folia Numismatica*, 3, 1988, s. 27; SULITKOVÁ, Ludmila: *Brno v listinách do počátků institucionálního města*. In: *Brno v minulosti a dnes*, sv. 11, (Brno) 1993, s. 57–58; ŠVÁBENSKÝ,

důležité s ohledem na fakt, že písemnost vznikla po roce 1156, možná ale až na přelomu 12. a 13. století. Kořeny proboštství tedy literatura klade dosti vágně do 12. století; datum, o němž vládne největší konsensus, představuje rok 1195.¹²⁶ Naopak obecně byl odmítnut názor Jana Skutila, který existenci řeholního domu v Luhu položil již na konec 11. století.¹²⁷ Problém umocňuje fakt, že i Luh byl zatížen novodobými falzy Antonína Bočka.¹²⁸ Z toho důvodu představují první relevantní doklad o benediktinském klášteře v Luhu až dva dokumenty Přemysla Otakara I., datované lety 1210 a 1211, kdy král Přemysl schválil fundaci premonstrátské kanonie v Zábrdovicích a vzal ji pod svou ochranu.¹²⁹ Účastníkem této události byl podle svědecké vedle třebíčského opata také lužský probošt Havel.¹³⁰ K letům 1225 a 1226 je pak listinně doložen probošt Arnold, pozdější třebíčský opat.¹³¹ K roku 1235 zmiňuje klášter v Luhu kronikář Přibík Pulkava z Radenína, když mluví o zde uskutečněné schůzce českého krále Václava I. s rakouským vévodou Fridrichem.¹³² K roku 1289 je Luh zmíněn při prodeji pozemků v Heršpicích.¹³³ Naposledy Rudolf Fišer však uvažuje (ve stopách Mojmíra Švábenského) o starších kořenech lužského proboštství, než je sklonek 12. věku. Fišer se opřel o patrocinium lužského kostela sv. Jiljí a údaj hradišsko-opatovických

Mojmír: *Církevní poměry na Brněnsku před r. 1243* (dále jen *Církevní poměry na Brněnsku*). In: Brno v minulosti a dnes, sv. 11, (Brno) 1993, s. 90; Fišer, R.: *Třebíč*, s. 116.

¹²⁶ Srov. DŘÍMAL, Jaroslav a kol.: *Dějiny města Brna*. Svazek I. Brno 1969, s. 38; ZEMEK, Metoděj: *Patrocinia – důležitý pramen k poznání vývoje města*. In: Brno v minulosti a dnes, sv. 11, (Brno) 1993, s. 99. Stavbu románského kostela sv. Jiljí klade s velkou pravděpodobností do konce 12. století DVOŘÁK, Jaroslav: *Stavební kámen starší středověké architektury v Brně*. In: MICHNA, Pavel (ed.): *Z pravěku do středověku*. Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy. Brno 1997, s. 166, 173. Např. ale ŠVÁBENSKÝ, M.: *Církevní poměry na Brněnsku*, s. 86, zastává ve svém textu dataci první poloviny 12. století.

¹²⁷ Viz SKUTIL, Jan: *Nejstarší patrocinia v Brně a na Moravě*. In: Brno v minulosti a dnes, sv. 11, (Brno) 1993, s. 102.

¹²⁸ Srov. CDM I, č. 156, s. 136; č. 362, s. 338; č. 372, s. 348–349. Irelevanci těchto údajů naposledy konstatuje FIŠER, R.: *Třebíč*, s. 116. Tento fakt je třeba mít na paměti hlavně při práci s knihou KUBEŠE, Adolfa: *Dějepis města Třebíče*. Třebíč 1874.

¹²⁹ CDM II, č. 48, s. 54–57; č. 49, s. 57–59.

¹³⁰ CDM II, č. 48, s. 56: „Hauel, prepositus de Luh“; CDM II, č. 49, s. 59: „Gauel, prepositus de Luh.“

¹³¹ CDB II, č. 271, s. 261–266: „de capitulo autem nostro Trebecensi Arnoldus prepositus de Luha sancti Benedicti“; CDB II, č. 287, s. 286–287: „prepositus Arnoldus de Luh.“

¹³² *Kronika Pulkavova*, s. 136: „in claustru Luh ante Brunnam sito sancti Benedicti.“ Ke zdroji této informace BLÁHOVÁ, Marie: *Brno v historiografických pramenech doby přemyslovské*. In: Brno v minulosti a dnes, sv. 11, (Brno) 1993, s. 81.

¹³³ CDM XV, č. 18, s. 14: „Borssio praepositus sancti Benedicti in Luha; nostro monasterio sancti Benedicti in Luha.“

analů k roku 1133, které zmiňují vysvěcení blíže nelokalizované kaple sv. Jiljí.¹³⁴ Rudolf Fišer pak, vycházejíce ze stavebně-historického průzkumu, který klade lužský kostel do sklonku 12. století, předpokládá ale jeho starší základy, obě kaple ztotožňuje. Jeho předpoklad, že lze očekávat velkou obeznámenost hradištského analisty s poměry u jiných klášterů řádu zní sice logicky, jistotu argumentu však nenabízí, třeba se v literatuře obvykle předpokládá, že benediktini vypuzení z Hradiště odešli částečně právě do Třebíče, což by zpětně potvrzovalo jisté vzájemné kontakty a vazby.¹³⁵ Proto Rudolf Fišer usuzuje, že probošství v Luhu úzce souviselo s péčí trebičských mnichů o kapli sv. Benedikta na brněnském hradě.¹³⁶ Mojmír Švábenský zase jako podnět ke vzniku lužského probošství viděl (analogicky k břevnovské expozituře v Rajhradě) zájem o kolonizaci regionu jižně od Brna.¹³⁷

Stav pramenné základny k dějinám probošství v Luhu výmluvně odráží i dochovaná hospodářská agenda. O majetkových poměrech zdejšího kláštera se dochovalo jen minimum zpráv, které v podstatě neumožňují vynášení zásadních soudů o poměrech v Luhu či jeho postavení v rámci trebičského klášterství.¹³⁸ Základní zajištění lužského konventu nejspíše představovaly vesnice v okolí Brna, věnované trebičské fundaci zakladatelem knížetem Oldřichem a jeho synem Vratislavem. V úvahu přicházejí vesnice Sedlce, Rybníky, Cacovice, resp. Brestany, Maloměřice, Bznatice, Smilovice a Nebovidy. K dalším majetkům Luhu patřily Dolní Heršpice a Komárov. Na počátku 14. století je pak doložena držba čtyř zahrad u mlýna na Dornychu a dvou lánů polí, o čemž svědčí dokument z roku 1305. V samotném Komárově získali lužští benediktini roku 1318 od brněnského měšťana Jana Wiffona menší statek, a to jako kompenzaci za nárok na cestu vedoucí od kláštera k Brnu přes Janův mlýn.¹³⁹ S ohledem na stáří a strukturu prvotní majetkové donace¹⁴⁰ byly v podstatě každodenní životní realitou lužských benediktinů

¹³⁴ *Letopisy hradištsko-opatovické*. In: FRB II, s. 395: „Eodem anno dedicata est capella sancti Egidii.“

¹³⁵ FIŠER, R.: *Třebíč*, s. 116–117. Srov. CEJNOVÁ, Dagmar: *Raně středověký průzkum v Brně-Komárově*. Přehled výzkumů Archeologického ústavu Československé akademie věd 1975, s. 66–67; DVOŘÁK, J.: *Stavební kámen*, s. 166–168.

¹³⁶ FIŠER, R.: *Třebíč*, s. 117.

¹³⁷ ŠVÁBENSKÝ, M.: *Církevní poměry na Brněnsku*, s. 86.

¹³⁸ Srov. FIŠER, R.: *Třebíč*, s. 120.

¹³⁹ *Tamtéž*, s. 120. Srov. CDM V, č. CLXIX, s. 177–178; CDM VI, č. CDXXXVII, s. 333; CDM VII, č. 195, s. 806–807.

¹⁴⁰ CDM VI, č. 7, s. 370.

různé majetkové a hraniční spory.¹⁴¹ Přesto ještě na konci 14. století, kdy již klášterství jako celek zažívalo po hospodářské stránce časy, jež nevěstily nic dobrého, bylo komárovské obročí natolik zajímavé, že papež Bonifác IX. pojal záměr dosadit sem svého kardinála Bartoloměje, jenž byl příslušníkem benediktinské řeholní rodiny.¹⁴²

Ač je z výše psaného textu dostatečně zřejmé, že v případě lužského proboštství nelze vzhledem k torzovitosti pramenné základny s jistotou konstatovat více než existenci tohoto proboštství, ještě tristnější je situace u zbývajících expozitur, proboštství v Měříně a v Březové. Expozitura v Měříně je výrazně mladší než expozitura v Luhu. Už s ohledem na svou polohu byl tento dům újezi spjat s mateřským opatstvím v Třebíči. Možná i to je důvodem, proč zpráv o něm je dochováno jen minimum.¹⁴³ To však nebránilo Čenku Samešovi konstatovat, že v podobě měřínského proboštství dosáhl trebičský klášter vrcholu svého postavení, ustavení měřínského proboštství bylo pro Sameše výrazem dokončení kolonizačního procesu regionu.¹⁴⁴ Trebičské pamětní záznamy datují zisk Měřína do doby po smrti knížete Vratislava, tj. za rok 1146, zároveň je tu Měřín označován jako pustina, kde však přece jen nějací lidé žijí.¹⁴⁵ Rudolf Fišer označil existenci měřínského proboštství před rokem 1225 za nepravděpodobnou, a to s odkazem na fakt, že listina opata Lukáše z roku 1225 uvádí jen probošta z Luhu.¹⁴⁶ Přitom s ohledem na menší vzdálenost od opatství by byla přítomnost měřínského probošta logičtější. Měřínské proboštství se objevuje v jedné údajné listině krále Václava II. roku 1298.¹⁴⁷ I zde je však problém. Informace se nezakládá na originální písemnosti, ale vychází z opisu, resp. z diplomatáře žďárského opata Otto Steinbacha, jehož zdrojem byla zase poznámka v modlitební knížce rajhradského

¹⁴¹ FIŠER, R.: *Třebíč*, s. 120; PETR, Stanislav: *Spor mezi kolegiátní kapitulou sv. Petra a Pavla v Brně a klášterem v Komárově. Zapomenutá epizoda z dějin benediktinského proboštství v Komárově v pozdním středověku*. In: NOVÁK, František (ed.): *Campana codex civitas. Miroslao Flodro octogenario*. Brno 2009, s. 218–244.

¹⁴² *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia* (dále MVB) V, č. 547, s. 309–310.

¹⁴³ Zároveň je třeba i z dějin Měřína odstranit podvrhy Antonína Bočka, čili do roku 1197 se hlásící konfirmaci majetků trebičského kláštera, připisanou brněnskému knížeti Spytihněvovi. Srov. CDM I, č. CCCLXXII, s. 348–349.

¹⁴⁴ SAMEŠ, Čeněk: *Stručné dějiny města Třebíče*. Třebíč 1972–1979, s. 16. Srov. Týž: *Příspěvek k dějinám trebičského klášterství*. Časopis Společnosti přátel starožitností československých, 44, 1936, s. 177–182.

¹⁴⁵ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, s. 260.

¹⁴⁶ CDM II, č. 163, s. 166.

¹⁴⁷ CDM V, č. XCIV, s. 97; srov. RBM II, č. 1801, s. 774.

probošta Josefa Bonaventury Pitera.¹⁴⁸ Už v tomto světle se tedy informace v moravském kodexu jeví prakticky bezcennou. Dalším známým písemným dokladem o měřínském proboštví je až listina markraběte Prokopa z roku 1402.¹⁴⁹ Přičemž o majetkových poměrech Měřína netušíme nic až do roku 1556, podle pramenů 16. století patřilo k Měřínu zázemí cca 14 vesnic.¹⁵⁰ Rudolf Fišer sám argumentuje pro vznik proboštví do rozmezí let 1225–1250, opírá se ovšem toliko o patrocinium sv. Jana Křtitele a stavebněhistorický průzkum. I tato rámcová datace je tedy toliko hypotézou.¹⁵¹

Musíme tak konstatovat, že o dějinách měřínského proboštví nevíme v podstatě nic. A bohužel, lepší není situace ani v případě třetího třebíčského proboštví v Březové. O Březové měli povědomí ještě rajhradští benediktini, kteří v 18. století skládali dohromady rukopis moravského Monasticonu, který se dnes nachází ve fondu rajhradského kláštera v Moravském zemském archivu v Brně.¹⁵² Už Josef Edmund Horky ale neměl ve dvacátých letech 19. století o Březové ani tušení a i po objevu ověřených opisů čtyřech březovských listin bylo březovské proboštví kladeno např. do Březové u Svitav.¹⁵³ Pozornost tak proboštví v Březové věnoval až Josef Svátek.¹⁵⁴ Březová byla součástí tzv. Semislavova újezdu (odkazujícího nejspíše na olomouckého komorníka Semislava z Morkovic),¹⁵⁵ který se přes sňatek dostal do držení Vojtěcha z Medlova. Jeho prostřednictvím se majetek dostal do držení řeholnic v Doubravníku. Výsledkem byl dlouhý majetkový spor, který rozhodl až král Václav I. Od doubravnického konventu¹⁵⁶ se zboží dostalo třebíčskému

¹⁴⁸ FIŠER, R.: *Třebíč*, s. 122–123.

¹⁴⁹ CDM XIII, č. 157, s. 164–165.

¹⁵⁰ FIŠER, R.: *Třebíč*, s. 124.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 123–124.

¹⁵² MZA Brno, fond E6 – Benediktini Rajhrad, Gerard Lebre, *Chronicon Rayhradense seu annales monasterii Rayhradensis Ordinis S. Benedicti Marchionatus Moraviae, Pars I*, sign. Fb 14, kart. 293; Gerard Lefebvre, *Moravia monastica seu historia diplomatico-chronologica omnium monasteriorum quae olim exstiterunt vel etiam nunc existerunt in inclito Marchionatu Moraviae, Tomus I*, sign. Ga 38, kart. 303; Bonaventura Piter, *Monasticon Moraviense diplomatico-historico-chronologicum plurimas et praecipuas monasteriorum a saeculo XI, usq. ad saeculum XIV...*, sign. Ga 24, kart. 300; Bonaventura Piter, *Fas. complexens dissertationem de monasterio Brzewnoviensi O. S. Benedicti, omnium primo in Bohemia et de propagatione Ord. S. Benedicti in Bohemia et deinde in Moravia...*, sign. Gc 21, kart. 318.

¹⁵³ FIŠER, R.: *Třebíč*, s. 128. Ostatně ještě BUBEN, M. M.: *c. d.*, s. 82–87.

¹⁵⁴ SVÁTEK, Josef: *Benediktinské proboštví v Březové a jeho velkostatek*. Vítkovsko, sv. 4, (Ostrava) 1958, s. 1–5.

¹⁵⁵ JAN, Libor: *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno 2000, s. 80.

¹⁵⁶ Charakter doubravnické fundace, založené mezi lety 1228–1231 Štěpánem z Medlova, byl podlouho nejasný, zdejší osazenstvo bylo považováno za klarisky, augustiniány i premon-

opatství, konstatoval nakonec Svátek bez uvedení bližších detailů.¹⁵⁷ Otázka, co vedlo třebíčské mnichy, aby se zajímali o vzdálené majetky u Hradce nad Moravicí, tak zaujala až Rudolfa Fišera. Ten upozornil na listinu markraběte Přemysla z roku 1238, kde jsou vytyčeny hranice tzv. Semislavova újezdu, z níž ovšem vyplývá, že oblast Březové součástí tohoto újezdu nebyla.¹⁵⁸ Tím pak odpadá nutnost řešit otázku, proč byl Semislavův újezd nepotřebný pro doubravnické kanovníčky, ale měli o něj zájem třebíčští benediktini.¹⁵⁹ Rudolf Fišer naopak hledá podmínky pro získání Březové v době vlády Konráda II. Oty, který se mohl před rokem 1191 stát dárce lokality. Kdy však benediktini vybudovali v Březové proboštství, na to ani Rudolf Fišer neodpovídá, neboť se není o co opřít. Na základě patrocinia a obecnějšího vývoje klášterní domény uvažuje o době šedesátých let 13. století coby mezníku.¹⁶⁰ Leč je třeba říci, že stejně jako v případě Měřína nemá tato úvaha váhu argumentu. Až roku 1289 je tedy díky pozdnímu popisu znám probošt Vlk, další zmínka o březovském proboštsví pochází z roku 1312.¹⁶¹

Proboštství v Luhu přečkalo bouře husitských válek a počínaje čtyřicátými lety 15. století se tamní probošti opět objevují v písemných pramenech. Zdá se však, že proboštství muselo řešit obtíže hospodářského rázu a patrně po roce 1527 zaniklo. Významné však je, že tehdy už neexistovalo ani mateřské opatství v Třebíči.¹⁶² Proboštství v Měříně patrně ovládli ve dvacátých a třicátých letech 15. století příznivci kalicha. Rudolf Fišer usoudil, že konvent v Měříně ale husitské bouře přežil a snažil se dosáhnout obnovy svého majetkového zázemí, rozchváceného během válečných let. Nepřekvapí však,

strátky. Dnes se většinou soudí, že v nejstarší fázi šlo nejspíše o volněji uspořádanou komunitu zasvěcených žen a až někdy mezi lety 1235–1258 došlo pod vlivem Vojtěcha z Medlova, kanovníka olomoucké kapituly, ke konstituování společenství kanovníček, přidržujících se řehole sv. Augustina. Srov. KLÍČMAN, Ladislav: *Počátky kláštera Doubravnického na Moravě*. Český časopis historický, 4, 1898, s. 89–108; ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša: *Listina v českém státě doby Václava I*. Praha 1963, s. 12; SEDLÁČEK, Pavel: *Páni z Medlova*. Jižní Morava, sv. 28, (Brno) 1992, s. 37–55; JAN, Libor: *Premonstrátky nebo augustiniánky? (Opět k počátkům kláštera v Doubravnicích)*. Časopis Matice moravské, 113, 1994, s. 15–24; SEDLÁČEK, Pavel: *Lze ženský klášter v Doubravnicích jednou provždy považovat za augustiniánský?* Časopis Matice moravské, 114, 1995, s. 159–161; JAN, Libor: *Ano, lze!* Časopis Matice moravské, 114, 1995, s. 162–163; CHAROUZ, Jindřich Zdeněk: *Doubravnické otázky*. Časopis Matice moravské, 114, 1995, s. 365–373; TEPLÝ, Jaroslav: *Pernštejnové ve 13. a 14. století*. Pardubice 1996, s. 8–18.

¹⁵⁷ CDM III, č. XLVII, s. 35–36. Srov. SVÁTEK, J.: *Benediktinské proboštství v Březové*, s. 1–2.

¹⁵⁸ CDM II, č. CCLXXX, s. 333–334: „que Brezaw nominatur.“

¹⁵⁹ FIŠER, R.: *Třebíč*, s. 130.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 131.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 132.

¹⁶² Tamtéž, s. 119–120.

že doba druhé poloviny 15. století byla pro řeholníky velmi svízelná v důsledku známého institutu panských oprav. K definitivnímu zániku zdejší řeholní komunity došlo patrně až po roce 1491.¹⁶³ Nejhorší bylo zřejmě husitskými válkami postiženo třebečské proboštství v Březové, které zaniklo, jak se předpokládá, v roce 1427 v důsledku ničivého útoku oderských husitů. Statky proboštství pak opanoval dílem vévoda Přemek Opavský, dílem Jan z Kravař.¹⁶⁴

4. Postoloprty a Zábřeh na Moravě

V průběhu první poloviny 12. století bylo založeno benediktinské opatství, které vstoupilo do dějin pod názvem *Porta Apostolorum*.¹⁶⁵ Bohužel, poté klášter z pramenů mizí a objevuje se až počátkem 13. století, a to ještě ne jako aktivní činitel.¹⁶⁶ Až z roku 1239 pochází doklad o majetkové transakci, týkající se Postoloprty. Král Václav I. tehdy mimo jiné potvrdil opatu Reinherovi a konventu kláštera kladrubského držbu statků.¹⁶⁷ Z roku 1325 pochází další doklad o majetkové transakci, bohužel se opět jedná o prodej postoloprtských statků německým rytířům v Chomutově, o nichž nevíme, jak a kdy je opatství získalo.¹⁶⁸ Z dochovaných pramenů lze soudit, že majetky opatství se koncentrovaly v regionu severozápadních Čech. V Klášterci nad Ohří mělo mezi lety 1140–1277 sídlit podle názorů, objevujících se v literatuře, postoloprtské proboštství.¹⁶⁹ Je však příznačné pro stav pramenů základny k dějinám postoloprtského opatství, že tyto údaje nelze potvrdit.¹⁷⁰ Roku 1292 král Václav II. na žádost postoloprtského konventu vyjmul

¹⁶³ Tamtéž, s. 127–128.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 132–133.

¹⁶⁵ První písemná zmínka o klášteře benediktinů v Postoloprtech pochází z roku 1157, kdy letopis Mnicha sázavského podává zprávu o úmrtí tamního opata Fridricha. Viz *Mnich sázavský*. In: FRB II, s. 264; srov. *Necrologium Podlažicence*. In: DUDÍK, Beda: Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte. Brünn 1852, s. 405. Nepřímo je opatství doloženo také v Kosmově kronice, kde se objevuje při líčení událostí kladených kronikářem do roku 1120. Viz *Cosmas Pragensis Chronica Boemorum*, s. 29.

¹⁶⁶ V roce 1219 figuruje opat Cassianus jako svědek na listině krále Přemysla Otakara I. (CDB II, č. 172, s. 161), v roce 1237 jsou pak Postoloprty zmíněny díky pobytu krále Václava I., jenž zde vydal listinu pro tepelské premonstráty (CDB III/1, č. 158, s. 192–193).

¹⁶⁷ CDB III/2, č. 219, s. 294. Srov. CDB IV/1, č. 204, s. 366–368.

¹⁶⁸ RBM III, č. 1048, s. 404.

¹⁶⁹ BAHLCKE, Joachim – EBERHARD, Winfried – POLÍVKA, Miloslav (ed.): *Lexikon historických míst Čech, Moravy a Slezska*. Praha 2001, s. 233.

¹⁷⁰ Informace o tom, že Postoloprty ztratily Klášterec po roce 1276, je odvozována z Neplachovy kroniky (*Neplacha, opata Opatovského, krátká kronika česká a římská*. In: FRB III, s. 476),

klášterní ves Boč z pravomoci loketských úředníků.¹⁷¹ V roce 1357 pak opat a konvent kláštera v Postoloprtech směnili s králem Karlem IV. vsi Smilov, Vykmanov, Stráž u Klášterce nad Ohří, Hrachovou, Osvinov a probošství v Boči i s celou vsí (*prepositura in Bocz*). Opatství naopak získalo patronátní kostel v Libišanech a několik mlýnů, např. na předměstí Žatce.¹⁷² Se Žatcem bývá v literatuře spojováno další postoloprtské probošství.¹⁷³ Údaje o vývoji postoloprtského klášterství jsou zjevně více než torzovité, což lze nejspíše přičíst zániku opatství v době husitských válek.¹⁷⁴ Je proto třeba vzít za vděk prameny mladšími, a sice zástavami 15. století. Tak se dozvídáme, že k někdejšímu benediktinskému panství patřily vsi Solopisky a Markvarec,¹⁷⁵ Mnichovů Lipen,¹⁷⁶ Březno a Lenešice,¹⁷⁷ Skupice a Břvany Benešovi z Kolovrat¹⁷⁸ a Podbořany.¹⁷⁹ O poznání lépe jsme díky konfirmačním knihám pražského arcibiskupství informováni o patronátních kostelech postoloprtského opatství. Z postoloprtského kláštera byli ve 14. století dosazováni kněží ke kostelům v Zábři, ¹⁸⁰ ve Vroutku, ¹⁸¹ v Lipně, ¹⁸² ke kostelu sv. Štěpána ve zdi na Větším Městě pražském, ¹⁸³ v Podbořanech, ¹⁸⁴ v Libočanech, ¹⁸⁵ ve Skupi-

leč nejedná se o údaj nesporný. Srov. NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny*. Díl I.4. *Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253–1271)*. Praha 1937, s. 414–415; ŽEMLIČKA, Josef: *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*. Praha 2011, s. 382.

¹⁷¹ RBM II, č. 1573, s. 676.

¹⁷² RBM VI/2, č. 668, s. 379–380.

¹⁷³ ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *České dějiny*. Díl I.5. *Středověká kolonisace v zemích českých*. Praha 1938, s. 614, 628. Naopak nic o držbě kostela postoloprtskými mnichy neví SEDLÁČEK, August: *Místopisný slovník historický Království českého* (dále jen *Místopisný slovník historický*). Praha 1905, s. 1027. Jakoukoliv souvislost Žatce s postoloprtskými benediktiny či přímo existenci probošství nenevidují ani rejstříky papežských desátek, viz *Registra decimarum papalium*. Praha 1873, passim.

¹⁷⁴ *Vavřince z Březové Kronika husitská*. In: FRB V, s. 372.

¹⁷⁵ *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1489*. Praha 1914, č. 1618, s. 220.

¹⁷⁶ Tamtéž, č. 1585, s. 215.

¹⁷⁷ Tamtéž, č. 1341, s. 185.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. č. 1340, s. 185.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 1376, s. 189. Srov. č. 1002, s. 142.

¹⁸⁰ *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim* (dále LC) I/1, s. 41.

¹⁸¹ LC I/1, s. 45.

¹⁸² LC I/1, s. 63.

¹⁸³ LC I/1, s. 93, 160, 177; LC II, s. 26, 39.

¹⁸⁴ LC I/1, s. 187.

¹⁸⁵ LC I/2, s. 74, LC II, s. 20.

cích¹⁸⁶ a především ve Slavětíně, který bývá také počítán mezi postoloprtská proboštví.¹⁸⁷ V roce 1318 se objevuje zmínka o uzavření konfraternity mezi postoloprtským a vilémovským konventem,¹⁸⁸ úzké vztahy pojily postoloprtské mnichy také s klášteřem benediktinek v Teplicích, kam konvent dosazoval probošta.¹⁸⁹

S ohledem na naznačené teritoriální pole působnosti postoloprtských benediktinů je zajímavé, že jedno z proboštví tohoto kláštera můžeme spojit s Moravou. V oblasti mezi Zábřehem a Šumperkem se nacházel řeholní ústav, označovaný někdy v pramenech jako „*claustrillum*“, tj. počestně klášterík nebo též přeneseně Klášterec, který pojily úzké vztahy právě s Postoloprty.¹⁹⁰ Bohužel, i zde narážíme na nedostatek pramenů, který je pro dějiny postoloprtského opatství charakterističtější než pro ostatní české a moravské kláštery. Otázkou je už doba založení Klášterce u Zábřeha. První stopu po Klášterci našel Viktor Pinkava v papežské listině z roku 1351, vymezující rozsah nově ustanoveného litomyšlského biskupství.¹⁹¹ Zde je ve výčtu far šumperského a úsovského děkanátu uvedena lokalita, označená jako „*cenobium fratrum ordinis sancti Benedicti, quod vulgariter dicitur claustrillum*“.¹⁹² S odkazem na údaj v olomouckých zemských deskách k roku 1447 o držbě opravy kláštera Petrem z Konice,¹⁹³ přiřkl Pinkava fundátorství Petrovu předkovi Janovi z Konice. K fundaci samé mělo dle Pinkavova soudu dojít před rokem 1340.¹⁹⁴

Nejstarší známá zpráva o existenci benediktinského domu u Zábřeha na Moravě, známého jako Klášterec, jinak jako Brána života,¹⁹⁵ pochází přitom už z roku 1349, jak dokládají zemské desky olomoucké, zachycují

¹⁸⁶ LC III-IV, s. 205.

¹⁸⁷ LC II, s. 12. Srov. SEDLÁČEK, A.: *Místopisný slovník historický*, s. 810; ŠIMÁK, J. V.: c. d., s. 628. Zatímco Sedláček označuje Slavětín za kostel, v němž postoloprtská benediktini vykonávali duchovní správu, leč jinak akcentuje vliv jiných držitelů, převážně šlecht, Šimák označuje bez další argumentace Slavětín za postoloprtské proboštví.

¹⁸⁸ RBM III, č. 462, s. 191.

¹⁸⁹ RBM IV, č. 1487, s. 600–601.

¹⁹⁰ Jakkoliv ještě Gregor Wolny neměl jistotu, zda byl Klášterec proboštvím Postoloprty, v četných pramenech mladšího středověku je tato vazba zachycena. Viz WOLNY, Gregor: *Die Markgrafschaft Mähren*. Band V. Brünn 1839, s. 374–375.

¹⁹¹ PINKAVA, Viktor: *Zaniklý benediktinský Klášterec u Zábřeha*. Mojmírova říše, sv. 2, (Náklo u Olomouce) 1938–1939, s. 63.

¹⁹² CDM VIII, č. 80, s. 51.

¹⁹³ *Die Landtafel des Markgrathumes Mähren*. Olmützer Cuda (dále jen ZDO) I, č. 594, s. 398.

¹⁹⁴ Srov. WOLNY, G.: *Die Markgrafschaft Mähren* V, s. 374.

¹⁹⁵ *Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV.* (dále jen LE) VII, č. 133, s. 339; ZDO I, č. 79, s. 4; *Libri citationum et sententiarum seu* (dále LCit) I, č. 120, s. 130.

transakci mezi potomky Milíče IV. z Náměště, zmíněným Janem z Konice a kláštereckým konventem.¹⁹⁶ Jak však správně upozornil Václav Medek, nelze s jistotou tvrdit, kdo a kdy klášter založil. Pramen totiž informuje toliko o zlistinění prodeje vesnice Polomí a platu 60 hřiven stříbra ve vsi Veselí, a to instituci nepochybně již fungující.¹⁹⁷ Václav Medek konstatoval, že zboží tehdy již Janovi nepatřilo, jeho předek Adam z Choliny Zábřeh směnil ještě za vlády krále Václava II. za statek Konice (podle Václava Medka se tak stalo před rokem 1289),¹⁹⁸ jak o tom svědčí listina krále Václava III., který k otcovu pořízení přidal ještě ves Bělovice s příslušenstvím, z konce roku 1305.¹⁹⁹ Václav Medek tak nabídl nové vysvětlení, jak k založení klášterecké fundace došlo. Správně jej totiž zaujala vzdálenost, která dělila mateřské opatství v Postoloprtech s jeho moravskou expoziturou.²⁰⁰ Usoudil proto, že se Zábřeh stal pro postoloprtský konvent náhradou za Klášterec nad Ohří, který roku 1277 připadl královské komoře, a tak tedy vzniklo ono „cenobium fratrum ordinis sancti Benedicti...“, jak stojí v listině papeže Klimenta VI. z roku 1351.²⁰¹ K fundačnímu aktu podle Medkova mínění došlo mezi lety 1277–1289, kdy drželi zábřežské majetky páni z Choliny, později z Konice.²⁰² Tento rod v roce 1349 zvětšil majetky kláštera a patřila jim ochrana kláštera, přes faktické majetkové změny po roce 1420, jak dosvědčuje již zmíněný zápis v olomouckých zemských deskách k roku 1447.²⁰³

Václav Medek však nezohlednil dostatečně vývoj postoloprtského klášterství. Aniž by se mohl opřít o jasnou pramennou zmínku, proti jeho hypotéze o přenesení proboštství z Klášterce nad Ohří do Klášterce u Zábřeha lze minimálně stejně tak dobře postavit i hypotézu o přenesení sídla proboštství do mateřského opatství bližší Boče. Nelze vyloučit, že zisk moravských statků se mohl stát jakousi pomyslnou náplastí na ztrátu Klášterce nad Ohří, zda tu ovšem ihned vzniklo proboštství, ale nelze doložit. Realističtější se spíše jeví předpoklad delšího vývoje, jak by naznačovaly paralely s dalšími

¹⁹⁶ ZDO I, č. 79, s. 4. Srov. PAPAŽÍK, DAVID: *Švábenicové. Velcí kolonizátoři a jejich následovníci* (dále jen *Švábenicové*). Praha 2009, s. 132–136.

¹⁹⁷ MEDEK, Václav: *Z minulosti Klášterce u Zábřeha*. Severní Morava, sv. 7, (Šumperk) 1961, s. 42.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ Srov. CDM V, č. 184, s. 196; RBM I, č. 2066, s. 891. K transakci srov. MARÁZ, Karel: *Václav III. (1289–1306). Poslední Přemyslovec na českém trůně*. České Budějovice 2007, s. 53.

²⁰⁰ MEDEK, V.: *Z minulosti Klášterce u Zábřeha*, s. 42.

²⁰¹ CDM VIII, č. 80, s. 51.

²⁰² MEDEK, V.: *Z minulosti Klášterce u Zábřeha*, s. 42. Tento údaj neprotiřečí poznatkům Davida Papažíka, že k roku 1301 již držel Polomí rod Švábeniců, konkrétně se po této vsi píše olomoucký sudí Katold z Polomí. Viz PAPAŽÍK, D.: *Švábenicové*, s. 126–127.

²⁰³ ZDO I, č. 594, s. 398.

podobnými příklady. Jistou, byť nepřímou indicií, může být skutečnost, že se při klášteře nacházela fara, zmiňovaná v papežské listině z roku 1351.²⁰⁴ Analogicky s jinými případy českých benediktinských klášterů tak mohlo konstituování kláštereckého probošství předcházet právě uchycení se postoloprtských bratří jako vykonavatelů duchovní správy u farního kostela.²⁰⁵ Tento stav ilustruje zápis v erekcčních knihách pražského arcibiskupství k roku 1407, kdy je mezi členy postoloprtského konventu (*conventus monasterii s. Marie in Porta Apostolorum, ordinis s. Benedicti, Pragensis diocesis*) uveden vedle sebe klášterecký probošt Oldřich a zábřežský farář Jakub (*Vlricus Celle Ianue Vite prepositus, Iacobus in Alta Civitate plebanus*).²⁰⁶

Pokud lze vůbec něco vyvozovat z tristního minima písemných pramenů, také zábřežský klášter se potýkal s hospodářskými problémy, resp. řešil úchvaty a sousedské spory. Už majetky, které klášteru prodal v roce 1349 Jan z Konice, se benediktinům nepodařilo udržet natrvalo. Vykoupil je patrně Milíčův syn Milota z Náměště, jak lze soudit z faktu, že ves Polomí roku 1365 prodal Ješkovi z Měrotína.²⁰⁷ Ve stejném roce získal klášterecký konvent od paní Machny z Bíliny, vdovy po Jaroslavovi ze Šternberka, pro případ její smrti sumu 200 kop grošů z jejího věna ve výši 600 kop grošů, vázaných na Dubicku, Bohuslavicích, Třeštině a Svěbohově.²⁰⁸ Ani tyto příjmy však klášter neudržel, jak lze soudit z faktu, že v roce 1405 poháněl klášterecký probošt Oldřich (*Oldrzych, probnosst z Klastercze prepositus celle janue vite s. Marie*) druhého manžela paní Machny Tasa z Boskovic a jeho syna Jana z Hrádku za zadržování Svěbohova.²⁰⁹ Tato zpráva představuje první písemnou zmínku o benediktinském probošství v Klášterci (v roce 1349 se o klášteře hovoří zcela obecně jako o *monasteriu*, v roce 1351 je titulován jako *coenobium*), přičemž je zřejmé, že probošt tu není obecný titul klášterního hodnostáře, jak jej vypočítává Benediktova řehole, ale že jde o probošta, který zastává post představeného celé komunity. Co se dalšího vývoje týče, víme, že své při probošt Oldřich neuspěl, jelikož počátkem roku 1406 postoupil markrabě Jošt oněch 200 kop Petrovi Plumlovskému z Kravař s odkazem

²⁰⁴ CDM VIII, č. 80, s. 49.

²⁰⁵ Zisk farního kostela prokazatelně předcházelo konstituování probošství např. v případě břevnovského Broumova či vilémovských Uherčic, viz příslušné pasáže tohoto článku.

²⁰⁶ LE VII, č. 133, s. 339.

²⁰⁷ ZDO I, č. 816, s. 40. Srov. PAPAJÍK, D.: *Švábenicové*, 137.

²⁰⁸ ZDO I, č. 941, s. 46. Srov. POKLUDA, Zdeněk: *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*. Praha 2012, s. 105.

²⁰⁹ LCit I, č. 120, s. 130.

na to, že plat na markraběte spadl jako odúmrtí.²¹⁰ Probošt Oldřich (kněz Oldřich, probošt z Klášterce na Moravě) se pokusil získat sporné statky znovu roku 1412, když poháněl Mikše Šestáka.²¹¹

Další osudy Klášterce jsou zahaleny tajemstvím. Ačkoliv zápis v olomouckých zemských knihách přiznává k roku 1447 držbu ochrany nad Kláštercem Petrovi z Konice, nelze z toho vyvozovat nic ohledně řeholní komunity. Zápis totiž hovoří suše o statcích kláštera.²¹² Viktor Pinkava položil zánik Klášterce coby řeholního ústavu už na práh husitské revoluce, kdy podle jeho soudu Klášterec někdy po roce 1420 zabral známý moravský příznivec kaliča Jan Tunkl z Brníčka.²¹³ Naopak podle Wolného bylo proboštsství zničeno v roce 1423 Janem Žižkou na jeho cestě od Prostějova k Mohelnici a ani po ukončení válek nebylo obnoveno.²¹⁴ Ani Wolného, ani Pinkavovu informaci nelze z pramenů potvrdit. Václav Medek konstatoval, že klášter utrpěl za husitských válek, domníval se ale, že nezanihl.²¹⁵ Opřel se tu o údaj z olomouckých zemských desk z roku 1490, kdy bratři Jan, Jiřík, Albrecht, Jindřich a Kryštof Tunklové z Brníčka nechali do desk vložit své majetky, a mezi nimi i „ves Klášterec s dvorem, klášter v tej vsi na Moravě“, a to včetně hamru u Klášterce a dříve sporného Svěbohova.²¹⁶ Z pramenů pak klášter mizí podle Medka až později.²¹⁷ A to tak dokonale, že se dodnes téměř nedochovaly ani hmotné doklady jeho existence.²¹⁸ Ani tento zápis nelze přeceňovat. Zmínka může odkazovat toliko na klášterní komplex, který byl předmětem transakce, ovšem mohlo již dobře jít o objekt opuštěný.

5. Vilémov a Uherčice

Benediktinský klášter ve Vilémově u Čáslavi vznikl někdy před rokem 1160, kdy je tamní první známý představený doložen jako svědek v listině

²¹⁰ CDM XV, č. 443, s. 386. Srov. BALETKA, Tomáš: *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*. Praha 2003, s. 92–93, 109–110, 151.

²¹¹ LCit II, č. 73, s. 449.

²¹² ZDO I, č. 594, s. 398.

²¹³ PINKAVA, V.: *Zaniklý benediktinský Klášterec u Zábřeha*, s. 64.

²¹⁴ WOLNY, G.: *Die Markgrafschaft Mähren V*, s. 375, pozn. 103.

²¹⁵ MEDEK, V.: *Z minulosti Klášterce u Zábřeha*, s. 43.

²¹⁶ Moravské zemské desky. Olomoucká cúda (dále jen ZDO) II, č. 84, s. 55.

²¹⁷ MEDEK, V.: *Z minulosti Klášterce u Zábřeha*, s. 43.

²¹⁸ PINKAVA, V.: *Zaniklý benediktinský Klášterec u Zábřeha*, s. 64. Srov. FOLTÝN, D. a kol.: *Encyklopedie*, s. 532–33.

krále Vladislava I. pro premonstrátskou kanonii Hradiště u Olomouce.²¹⁹ Po epizodickém výskytu v roce 1160 se vilémovský benediktinský klášter znovu objevuje v písemných pramenech počátkem 13. století, prostřednictvím listiny, kterou kníže Děpolt III. doložil svůj dar podílu na výnosu celnice v Habrech ve prospěch opatství.²²⁰ Prvotní majetkové nadání se nejspíše rozkládalo v nejbližším okolí kláštera. Na východě pak klášter disponoval Bojanovským újezdem s četnými, ale nevelkými osadami. Další majetky drželo opatství na jihu v okolí Habrů směrem k pozdějšímu Německému Brodu, kde před polovinou 13. století vzniklo několik lokálních hornických center.²²¹ Před rokem 1256 se vilémovský konvent ocitl ve sporu s havlíčkobrodským farářem a příslušníkem řádu německých rytířů Benediktem o patronát nad kostely ve dvou z těchto vsí, jmenovitě Langendorfu a Mittelbergu. Mittelberg a Langendorf držel Vilémov ještě roku 1265²²² a lze soudit, že je neztratil před rokem 1307, kdy došlo k výměně rozsáhlých majetků mezi klášterem a Rajmundem z Lichtenburka.²²³ Díky této směně se také dozvídáme, že vilémovskému klášteru patřilo v okolí Brodu kromě již zmiňovaného Mittelbergu a Langendorfu ještě zaniklé hornické středisko Hohendorf a vsi Okrouhlička a Kochánov. Celá pře dopadla nakonec pro vilémovské benediktiny nepříznivě.²²⁴

Z mandátu krále Přemysla Otakara II., vydaného ve prospěch kláštera, můžeme mimo jiné vyčíst, že opatství vlastnilo několik městeček, resp. tržních osad. Nepochybně sem náležel samotný Vilémov, uvažovat lze o Světlé nad Sázavou, kde klášter nejpozději roku 1318 držel patronát ke kostelu sv. Václava.²²⁵ Naopak Habry vilémovský konvent s jistotou nezískal před rokem 1223 a pravděpodobně je spíše jejich zisk až v polovině 14. století.²²⁶ Jako

²¹⁹ Srov. ŠRÁMEK, Josef: *Několik poznámek k počátkům benediktinského kláštera ve Vilémově (Příspěvek k fundační činnosti rané české šlechty ve 12. století)*. Havlíčkobrodsko, sv. 26, (Havlíčkův Brod) 2012, s. 7–73.

²²⁰ CDB II, č. 112, s. 107.

²²¹ SOMER, Tomáš – ŠRÁMEK, Josef: *Benediktinské opatství ve Vilémově. Dějiny zapomenutého kláštera na česko-moravském pomezí* (dále jen *Benediktinské opatství ve Vilémově*). České Budějovice 2015, s. 296–307; SOMER, Tomáš: *Smil z Lichtenburka. Příběh velmože bouřlivého věku* (dále jen *Smil z Lichtenburka*). České Budějovice 2012, s. 129–173.

²²² CDB V/2, č. 455, s. 671–672.

²²³ RBM II, č. 2152, s. 929.

²²⁴ CDB V/1, č. 90, s. 164–165; č. 288, s. 428–430; č. 318, s. 467–477; č. 455, s. 671–672. Ke kauze naposledy SOMER, T.: *Smil z Lichtenburka*, s. 167–173.

²²⁵ RBM III, č. 456, s. 188.

²²⁶ SOMER, T. – ŠRÁMEK, J.: *Benediktinské opatství ve Vilémově*, s. 80, 297.

majetek kláštera jsou výslovně doloženy až v listině Karla IV. z roku 1352.²²⁷ Dochované prameny svědčí o tom, že gros majetková držba kláštera se rozkládala v oblasti historického Čáslavska.

Vilémovský klášter také držel patronátní práva k několika kostelům. Rekonstruovat lze tuto síť až od poloviny 14. století, i když některé kostely s vysokou pravděpodobností klášter držel od doby starší.²²⁸ Vilémovský klášter vystupoval jako patron ve vztahu k několika kostelům v pražské arcidiecézi, a to v Bučicích,²²⁹ Heřmani, Heřmanicích,²³⁰ Kněži u Habrů, Libici nad Doubravou, Lučici, Markovicích,²³¹ Polomi, Skuhrově, Smrdově (Sázavce),²³² dnes zaniklé Stusyni, Světlé nad Sázavou²³³ a Vilémově. Do hraniční litomyšlské diecéze patřil farní kostel v Bojanově. Zajímavé ale je, že držel patronát i u kostelů v olomoucké diecézi, a sice v Uherčicích, Valči a Litobratřicích na Znojemsku. Podle výzkumů Zdeňka Boháče patronátní práva výrazně korelují s pozemkovou držbou²³⁴ a tomuto závěru v zásadě odpovídá i rozmístění patronátních kostelů vilémovského kláštera.²³⁵ Vilémovskému klášteru se podařilo inkorporovat polovinu všech patronátních kostelů, což bylo nepochybně významným aktem s nemalým přínosem pro klášter. Roku 1382 byl klášteru inkorporován farní kostel ve Vilémově a v moravské Valči, obojí bylo potvrzeno ještě roku 1386,²³⁶ 1391 a 1392.²³⁷ V roce 1395 dosáhl konvent inkorporace moravských kostelů v Uherčicích, Valči (de facto znovupotvrze-

²²⁷ *Monumenta historica Boemiae* (dále MHB) VI, č. 30, s. 409.

²²⁸ Patronátním kostelům vilémovského kláštera se důkladně věnoval SOMER, Tomáš: *Patronátní kostely vilémovského kláštera ve druhé polovině 14. a na počátku 15. století* (dále jen *Patronátní kostely vilémovského kláštera*). Havlíčkobrodsko, sv. 27, (Havlíčkův Brod) 2013, s. 7–53.

²²⁹ O Bučicích víme, že byly vysazeny z rozhodnutí vilémovského konventu v roce 1279 a tedy že jejich majitelem byl vilémovský klášter, o patronátu ale výslovné zmínky nejsou, i když lze jeho držbu mnichy s ohledem na okolnosti téměř s jistotou předpokládat. Viz CDB VI/1, č. 29, s. 71–72.

²³⁰ CDB VI/1, č. 149, s. 197–198.

²³¹ CDB VI. 1, č. 241, s. 295–296.

²³² RBM II, č. 2152, s. 929.

²³³ RBM III, č. 456, s. 187–188.

²³⁴ BOHÁČ, Zdeněk: *Struktura feudální pozemkové držby v Čechách na prahu husitské revoluce. (Pokus o rekonstrukci podle patronátních práv)*. Folia historica Bohemica, sv. 7, (Praha) 1984, s. 7–42; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Ke studiu a možnostem využití patronátních práv v předhusitských Čechách*. Folia historica Bohemica, sv. 7, (Praha) 1984, s. 48–49.

²³⁵ SOMER, T. – ŠRÁMEK, J.: *Benediktinské opatství ve Vilémově*, s. 177–204; SOMER, T.: *Smil z Lichtenburka*, s. 121–126.

²³⁶ MVB V, č. 71, 72, s. 59; LE II, č. 393, s. 236.

²³⁷ LE IV, č. 508, s. 363–364; LC V, s. 108.

ni) a Litobratřicích a českého kostela v Libici nad Doubravou.²³⁸ Roku 1401 pak byly ke klášteru inkorporovány kostely ve Světlé nad Sázavou, Heřmani a Bojanově.²³⁹ Vedle důvodů ekonomických byla důvodem k inkorporaci moravských far nepochybně velká vzdálenost od mateřského kláštera a tedy i obtížná kontrola tamní situace.²⁴⁰

Tyto kostely jsou pak zajímavé z jednoho důvodu. Kolem kostela v Uherčicích se následně konstitovalo proboštství, zde našel vilémovský konvent azyl po roce 1421, kdy mateřské opatství ovládli Žižkovi husité.²⁴¹ Jak se Uherčice do svazku se vzdáleným Vilémovem dostaly, není zřejmé.²⁴² Připomínány jsou poprvé roku 1220 v listinách krále Přemysla Otakara I. a Konráda z Hardegu.²⁴³ V tomto roce Přemysl Otakar I. a jeho bratr Vladislav Jindřich postoupili jako léno vsi Uherčice a Schořice zmíněnému Konrádovi. Schořice ovšem Konrád prodal a ves se dostala do majetku velehradských cisterciáků. Výsledkem této transakce byl nárok uherčických farářů na roční plat jedné carraty (tj. vinné míry) vína náhradou za ztracený patronát. Tento plat se stal předmětem sporu roku 1267, kdy už patronátní práva k uherčickému kostelu drželi vilémovští benediktini.²⁴⁴ V tomto roce pohnali prokurátor vilémovského opata Myslibora Hostislav spolu s uherčickým farářem Elvinem velehradského opata před soud pro neplacení vinného desátku. Výsledek sporu je bohužel neznámý. V roce 1297 je pramenně doloženo jméno jakéhosi Šebora z Uherčic, nejspíše klášterního mana, jemuž byla uložena povinnost chránit statky kláštera.²⁴⁵ Roku 1340 pak benediktini postoupili tři svobodné lány Karlovi z Uherčic za podobný závazek ochrany klášterního majetku a poddaných.²⁴⁶ Krom samotných Uherčic, Litobratřic a Valče Vilémovu na Moravě patřily i další vsi, a sice Ivaň a dnes již zaniklá ves Narvice.²⁴⁷

²³⁸ MHB IV, č. 325, s. 385.

²³⁹ MHB VI, č. 57, s. 446–447.

²⁴⁰ MLATEČEK, KAREL – MLATEČKOVÁ, Marie: *Uherčice*. Uherčice 2002, s. 40; SOMER, T.: *Patronátní kostely vilémovského kláštera*, s. 23–24; ŠRÁMEK, J.: *Benediktinské opatství ve Vilémově na Havlíčkovobrodsku a jeho vazby k Moravě ve středověku*. Vlastivědný věstník moravský, 66, 2014, č. 3, s. 1–13.

²⁴¹ ŠRÁMEK, J.: *Osudy benediktinského opatství ve Vilémově na sklonku středověku jako příklad počátků konfesijního rozkolu mezi Čechami a Moravou* (dále jen *Osudy benediktinského opatství ve Vilémově na sklonku středověku*). Církevní dějiny, 7, 2014, s. 99–107.

²⁴² MLATEČEK, K. – MLATEČKOVÁ, M.: *Uherčice*, s. 38.

²⁴³ CDB II, č. 196, s. 181–182; č. 197, s. 182–183.

²⁴⁴ CDM III, č. 389, s. 392.

²⁴⁵ CDM V, č. 77, s. 79; srov. MLATEČEK, K. – MLATEČKOVÁ, M.: *Uherčice*, s. 38.

²⁴⁶ CDM VII, č. 270, s. 195–196.

²⁴⁷ MLATEČEK, K. – MLATEČKOVÁ, M.: *Uherčice*, s. 38.

Lze nejspíše souhlasit s názorem, že ustavení probošství v Uherčicích bylo motivováno právě potřebou efektivně řešit problém správy tamního zboží.²⁴⁸ Z toho, co o klášterních prepoziturách víme, je možné konstatovat, že případ Uherčic a vilémovského kláštera odpovídá obecnějšímu rámci. Funkce probošství jako administrativního centra při správě vzdálených statků, potažmo centra širší kolonizace regionu pak začasťe svými kořeny tkvěla v úsilí konventu dosáhnout inkorporace farnosti. Tento postup je možné vhodně sledovat na vývoji břevnovských probošství v Polici nad Metují a v Broumově coby optimálních příkladech založení takřkajíc na zelené louce.²⁴⁹ O velké vzdálenosti mezi opatstvím a farou ve Valči ostatně hovoří jako o důvodu inkorporace listina papeže Urbana VI. z roku 1381.²⁵⁰ Papež Bonifác IX. ovšem inkorporace nejen povoloval, ale také rušil. K tomu došlo v roce 1402, kdy papež rozhodl o neplatnosti inkorporací, které byly učiněny bez veliké nutnosti nebo z falešných či chybějících důvodů. Otázkou ale je praktický dosah tohoto aktu. Tak v případě Valče byl ke zdejší faře dosazen v červnu roku 1403 z rozhodnutí papeže kněz Jan Petrův z Křižanova. Ten ale zanedlouho zemřel a nový papež Inocenc VII. souhlasil s prezentací vilémovského mnicha Bernarda na post plebána ve Valči.²⁵¹

Otázkou také je, kolik probošství vilémovský klášter měl. Kuriální odpověď z roku 1358 na písemnost, kterou arcibiskup Arnošt z Pardubic na žádost vilémovského konventu adresoval papežské kurii, naznačuje, že expozitura mělo vilémovské opatství více, neboť se tu mluví o vilémovských pobočných domech v množném čísle.²⁵² Také roku 1387 v odpovědi na supliku krále Václava IV. kurie hovořila o převorstvích a kostelech, které k onomu klášteru přísluší.²⁵³ Bohužel, jmenovitě tyto expozitury nikde uvedeny nejsou. Samotný termín lze překládat navíc jako převorství, nikoliv probošství, ale ani tak nedává věc valného smyslu. A to zvláště ve světle papežského listu pro břevnovský klášter, kde stojí: „Confirmatur antiqua consuetudo, secundum quam praepositurae alias prioratus nuncupatae in Rajhrad, Policz et Broumov...”²⁵⁴

²⁴⁸ Tamtéž, s. 40.

²⁴⁹ Viz ŠRÁMEK, Josef: *Formování klášterní domény ve 13. a 14. století na příkladu benediktinských probošství v Polici nad Metují a v Broumově*. Historica Olomucensia, 48–2015. Sborník prací historických, XXXVI, s. 13–42; srov. Týž: *Břevnovské opatství ve středověku*, s. 155–172.

²⁵⁰ LE II, s. 237.

²⁵¹ MVB V, č. 2102, s. 1228.

²⁵² MVB II, č. 751, s. 294: „...quod in dicto monasterio et prioratibus eidem subiectis ac parochialibus et aliis ecclesiis ad monasterium ipsum spectantibus...”

²⁵³ MVB V, č. 154, s. 99: „... in dicto monasterio et prioratibus ac ecclesiis ad illud pertinentibus...”

²⁵⁴ MVB V, č. 496, s. 279.

Termíny *praepositura* i *prioratus* zde evidentně znamenají totéž. Na druhou stranu, jinde kuriální prameny hovoří např. o Valči v době její inkorporace v osmdesátých letech 14. století jako o farnosti (*parrochia*) či farním kostele (*parrochialis ecclesia*),²⁵⁵ stejně je označena i v roce 1403.²⁵⁶ Z ojedinelého obratu ve výše zmíněných písemnostech nelze po mém soudu vyvozovat obsáhlejší závěry o počtu vilémovských expozitur, spíše jej lze považovat za obecný formální obrat papežské kanceláře.

Uherčické proboštství nabylo obzvláštního významu po roce 1421, kdy sem podle všeho utekli vilémovští bratři, ohrožení jarní ofenzivou husitů do východních Čech. Ve zdech uherčického proboštství pak konvent přečkal čas válek o kalich, zatímco mateřské opatství se již obnovy nedočkal. Avšak ani poměry na Moravě nebyly lehké. Konvent se stejně jako jiné kláštery musel potýkat s neblahým vlivem šlechtických oprav a nejspíše ani hmotné zázemí Uherčic nebylo tak dobré, aby komunitu uživilo. Nakonec tedy někdejší vilémovští řeholníci našli útočiště u spolubratří v Rajhradě. Rajhradský probošt Šimon se dokonce roku 1481 stal titulárním vilémovským opatem. Konvent se na sklonku 15. století několikrát stěhoval z Uherčic do Rajhradu a zpět. Skomírání se uzavřelo rokem 1541, kdy v Rajhradě zemřel opat Petr III. a jeho nástupce již zvolen nebyl. Zbytky vilémovsko-uherčického konventu snad slynuły v konventem rajhradským, zatímco uherčické statky připadly Pernštejnům.²⁵⁷

6. Závěr

Klášteří expozitury mohou na první pohled vykazovat podobnost s organizačním systémem cisterciáckých klášterů, tak jak se vyvinuly během 12. století. Základem cisterciáckého uspořádání byl hierarchický systém mateřských a dceřiných klášterů, doplněný o generální kapitulu řádu coby zákonodárný orgán a pravidelní vnitřní kontroly, tzv. vizitace, prováděné právě podle filiační struktury.²⁵⁸ Cisterciácká organizace se posléze na po-

²⁵⁵ LE II, s. 236–237; MVB V, č. 71, s. 59.

²⁵⁶ MVB V, č. 2102, s. 1228.

²⁵⁷ SOMER, T. – ŠRÁMEK, J.: *Benediktinské opatství ve Vilémově*, s. 213–226.

²⁵⁸ I s reflexí základní zahraniční literatury CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Filiační systém cisterciáckého řádu a české řádové domy*. In: STUDNÍČKOVÁ, Milada (ed.): *Čechy jsou plné kostelů*. Kniha k počtu PhDr. Anežky Merhautové, DrSc. Praha 2010, s. 261–267. Srov. *Fourth Lateran council (1215). Constitution 12. On general chapters of monks*. In: <http://www.ewtn.com/library/COUNCILS/LATERAN4.HTM> [cit. 19. 12. 2016]; K institutu generálních kapitul a jeho fungování v širokém komparativním rámci doposud nejlépe CYGLER, Florent: *Das Generalkapitel*

čátku 13. století stala vzorem, který církevní otcové, zasedající na IV. lateránském koncilu, stanovili jako závazný pro všechny řeholní směry. Jsou známy výzvy papežské kurie k naplnění kánonů IV. lateránského koncilu, tedy k pravidelnému konání benediktinských generálních kapitul, které měli společně garantovat opati břevnovského a kladrubského, resp. třebíčského kláštera. Vzhledem k opakování těchto výzev se však lze domnívat, že kuriální idea v prostředí českých a moravských benediktinských klášterů nezakořenila, a to navzdory zjevné snaze Břevnova, který se od počátku 13. století snažil prosazovat svůj primát mezi benediktinskými kláštery coby nejstarší fundace řehole sv. Benedikta, a kuriální tendence tedy tamním opatům hrály takřkajících do karet. Jak se zdá, vědomí autonomie jednotlivých opatství, případně vzájemná konkurence, však byly silnější.²⁵⁹ Ještě v roce 1336 vydal papež Benedikt XII., sám původem cisterciák, bulu *Ordinationes et reformationes pro bono regimine monachorum migrorum Ordinis S. Benedicti*, tzv. *bullu Benedictinu*.²⁶⁰ Stejnou linii zachovával také papež Bonifác IX. Praktické naplnění bylo věcí jinou. Břevnovský opat Předbor sice kapitolu svolal, leč neúspěšně. Už k roku 1338 jsme informováni o tom, že římská kurie musela řešit spor mezi opatem-vizitátorem Předborem a svatojiřským konventem.²⁶¹ Benediktinské generální kapituly se tak přes nátlak kurie a patrně i zájem minimálně břevnovských opatů neujaly. Vladimír Cinke správně konstatoval, že skutečnou centralizaci přinesla až organizační struktura dominikánů a minoritů.²⁶² Za to se počínaje pokročilejším 13. stoletím utěšeně rozrůstaly pobočné domy.

Benediktinské expozitury nelze vysvětlit prostým převzetím organizačního systému cisterciáků, přestože kánony IV. lateránského koncilu ukazují, že jako inspirace cisterciácký vzor obecně sloužil. Jelikož doba velkých fundací 11. a 12. století byla již dávno pryč, jeví se snaha o budování menších klášterních založení jako veskrze realistická, jdoucí navíc v konkrétním českém případě ruku v ruce se soudobými osidlovacími trendy, které nabízely nemalé možnosti. Není třeba hledět na velikost těchto domů, aby bylo možno říci, že to byly právě expozitury, co vlilo benediktinskému mnišství pomy-

im hohen Mittelalter. Cisterzienser, Prämonstratenser, Kartäuser und Cluniazenser. Münster 2002.

²⁵⁹ RBM I, č. 1144, s. 538–539; č. 1164, s. 544.

²⁶⁰ MVB, Tomus prodromus, č. 1226, s. 656–658; RBM IV, č. 356, s. 143. Srov. BALLWEG, Jan: *Konziliare oder päpstliche Ordensreform. Benedikt XII. und die Reformdiskussion im frühen 14. Jahrhundert.* Tübingen 2001, s. 74–86.

²⁶¹ MVB, Tomus prodromus, č. 1303, s. 701. Srov. HLEDÍKOVÁ, Z.: c. d. s. 16.

²⁶² CINKA, Vladimír: *Organizace českých klášterů ve 13. a 14. stol. na podkladě provinčním.* Československý časopis historický, 66, 1968, s. 435–446.

slnou novou krev do žil. Na rozdíl od v úvodu resumovaného mínění Davida Knowlese se domnívám, že klášterní expozitury není třeba interpretovat jako jev úpadkový, ale naopak jako doklad funkční adaptace v proměňující se době. Třebaže písemné prameny dokládají existenci benediktinských dependencií relativně pozdě, na řadě příkladů se ukazuje, že jejich kořeny mohly často tkvět již v době knížecí, přičemž pevnější status získala lokalita až během vrcholného středověku.²⁶³ České a moravské prameny se zdají dávat, jakkoliv nepřímou, za pravdu názoru Martina Healea o mnohosti cest, vedoucích ke konstitování vedlejšího klášterního domu. Mateřský klášter tak mohl zohledňovat např. důvody administrativního rázu, historické důvody nebo faktor vlastní prestiže, laický patron mohl mít zájem jak na pastorační, tak na zajištění posmrtných přímluv za vlastní osobu.²⁶⁴

I z toho mála, co můžeme o domácích expoziturách benediktinských opatství předpokládat, je zřejmé, že lze jen stěží generalizovat. Břevnovská kolonizace severovýchodních Čech, poznamenaná řadou listinných falz, stejně jako dramatický souboj o Rajhrad ukazují, že expozitury byly považovány za cenné. Příklad klášterů v Polici nad Metují a v Broumově skýtá svým založením na tzv. zelené louce a již poměrně solidním odrazem v pramenech cenný a ojedinělý vhled do vývoje benediktinských expozitур počínaje právě zakladatelským 13. stoletím. Oblast Podkrkonoší byla jako objekt kolonizace pro opatovické benediktiny obzvláště lákavá, protože se zde nabízel otevřený pole a zisky pro klášterní hospodaření byly zjevné.²⁶⁵ Opatovická kolonizace Podkrkonoší vůbec svádí k analogiím s břevnovským osidlováním Policka a Broumova, případně Rajhradu, jehož role v husitském a pohusitském období by této tezi nasvědčovala. Naopak motivy fundátorů opatovických slezských proboštví lze vidět spolu s Martinem Healem v rovině sakrální a komemorativní (obzvláště v případě Lehnice). Ostrovská proboštví naznačují roli lokalit tohoto typu v christianizaci země (raně středověké kořeny se jeví přinejmenším jako možné u lokalit Sv. Jana pod Skalou, Velízu a Zátoně), zcela prakticky také nepochybně sloužila ke správě odlehlých statků.²⁶⁶ Podobnou roli mohly sehrávat v rámci trebičského klášterství proboštví v Měříně a Březové. Příklad sázavských proboštví v Dřevíči či Zbýšově ukazuje, že jednou z rolí expozitур skutečně byla správa zvláště odlehlých statků. Stejně jako Přelouč coby opatovická expozitura, potažmo vilémovské Uherčice, u nichž ale zároveň nelze zapomenout, že se probošt-

²⁶³ Srov. FOLTÝN, D.: *Celly a proboštví kláštera sv. Jana*, s. 277–289.

²⁶⁴ HEALE, M.: *c. d.*, s. 23–24.

²⁶⁵ WOLF, V.: *c. d.*, s. 18–27.

²⁶⁶ LE V, s. 574–575.

stvím stávají až pozdě a tento status možná kodifikoval zánik mateřského opatství v husitských válkách. Přitom základem uherčického probošství byl farní kostel, o nějž jevíli benediktini eminentní zájem, stejně jako v případě probošství broumovského. Do stejného schématu by snad zapadal případ postoloprtského Zábřeha, o jehož majetkovém zázemí bohužel nic nevíme, důvodně ale můžeme předpokládat, že benediktinům byla inkorporována zábřežská fara. Na fakt, že dosavadní úvahy o podobě kostelní sítě ve středověkých českých zemích málo zohledňují klášterní kostely a kostely v držení klášterů, které striktně vzato farní status neměly, ale prakticky farní duchovní službu poskytovaly, záslužně nedávno upozornil Petr Jokeš a jako jeden z příkladů jmenovitě udává Třebíč.²⁶⁷ Také probošství v Přelouči tak nejspíše mělo jak duchovní, tak organizačně-správní význam. Naopak probošství v Luhu je spojováno s péčí trebíčských mnichů o kapli sv. Benedikta na brněnském hradě.²⁶⁸ V případě kladrubské Sv. Kateřiny, Pasečnice či Zbraslavi není doložena farní funkce tamního kostela, což vedlo k vyslovení hypotézy, že tato místa hrála roli opěrného bodu při dálkových cestách.²⁶⁹ Konstituování probošství coby podřízených klášterních jednotek a lokálních správních a ekonomických center bylo nejspíše reakcí na pomyslnou proměnu Čech knížecích v Čechy královské a svým způsobem okolnostmi vynucenou modernizací prastarých organizačních struktur benediktinů.²⁷⁰ V tomto ohledu tedy představuje otázka konstituování a vývoje klášterní domény ve středověkých českých zemích velice zajímavé pole studia.

²⁶⁷ JOKEŠ, Petr: *Farní organizace na středověké západní Moravě*. Brno 2011, s. 11–14.

²⁶⁸ FIŠER, R.: *Třebíč*, s. 117.

²⁶⁹ MAUR, Eduard: *Řezenská cesta a zemské stezky na Domažlicku*. Západočeský historický sborník, sv. 7, (Plzeň) 2001, s. 5–40; NOVÁČEK, Karel – ADÁMEK, Jan a kol.: *Kladrubský klášter 1115–1421. Osídlení, architektura, artefakty*. Plzeň 2010, s. 177.

²⁷⁰ SROV. BOROVSKÝ, Tomáš: *Kláštery v čase změny. Několik otázek nad přemyslovským 13. stoletím*. In: WIHODA, Martin – REITINGER, Lukáš a kol.: *Proměna středověčného Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely*. Brno 2010, s. 307–318; KLÁPŠTĚ, Jan: *Změna – středověká transformace a její předpoklady*. Mediaevalia Archaeologica Bohemica 1993, Památky archeologické, 85, Supplementum 2. Praha 1994, s. 9–59; ANTONÍN, Antonín: *České země za posledních Přemyslovců*. Díl I. (1192–1253). *Cestou proměny společnosti k vrcholné středověké monarchii*. Praha 2012, s. 297–357.

RESUMÉ

*BENEDIKTINSKÉ EXPOZITURY NA MORAVĚ
(POZNÁMKA K VÝVOJI CÍRKEVNÍ SPRÁVY DO HUSITSKÝCH VÁLEK)*

Vedlejší neboli závislé domy středověkých klášterů se statusem probošství nepředstavují dosud v české historiografii příliš frekventované téma, třebaže na jeho potenciál bylo již opakovaně v minulosti upozorněno. Obzvláště zajímavé je téma vzniku sítě hierarchicky provázaných klášterních domů v případě benediktinského řeholního proudu, a to z toho důvodu, že základní normativní pramen, kterým je řehole sv. Benedikta s ničím takovým nepočítá a za základní jednotku udává pouze opatství. Přesto nejpozději během 13. století vydávají české a moravské prameny svědectví o existenci benediktinských dependencií. Studie zaměřuje svou pozornost na benediktinská probošství na Moravě, tedy na kláštery Rajhrad, Luh (Komárov), Měříň, Březová, Zábřeh na Moravě a Uherčice. Dosavadní bádání interpretovalo probošství jako správní jednotky, jejichž vznik si vyžádal růst klášterní majetkové držby. Třebaže je toto bezpochyby pravdou, ukázalo se, že faktorů, které ke konstituování probošství vedly, mohlo být mnohem víc. Část probošství totiž podle všeho vznikla kolem objektů sakrálního rázu, ať už ne vždy pevně uchopitelných cell (Rajhrad), nebo později kolem farních kostelů (Uherčice, Zábřeh), u nichž řeholníci usilovali o inkorporaci. Redukovat expozitury na hospodářské či správní jednotky by bylo zploštěním historické skutečnosti. Pobočné kláštery patrně suplovaly i chybějící články farní sítě, která se dotvářela ještě ve 13. století. Benediktinské expozitury tak naznačují, že benediktinský „řád“ nebyl tak strnulý a neflexibilní, jak se lze dočíst v literatuře.

Klíčová slova: církevní správa, monasticismus, benediktini, probošství, středověká transformace

SUMMARY

BENEDICTINE PROVOSTRIES IN MORAVIA
(A NOTE ON THE DEVELOPMENT OF CHURCH ADMINISTRATION
UNTIL THE HUSSITE WARS)

Dependent or subordinate houses of medieval monasteries with the status of provostry have not represented a very frequent issue in the Czech historiography, although its potential has been already emphasized many times. Particularly, a topic of establishment of hierarchically interconnected monastic houses in the Benedictine monastic movement is remarkable, because the basic normative source, the Rule of Saint Benedict, does not count on anything like that and it introduces only abbey as a basic unit. Despite this, at latest in the 13th century, sources began to witness an existence of Benedictine dependencies. The article concentrates on Benedictine provostries in Moravia, so that monasteries in Rajhrad, Luh (Komárov), Měřín, Březová, Zábřeh na Moravě, Uherčice. The recent research interpreted provostries such as administrative units of which establishment was caused by the increase of monastic estates' service. In spite of the fact that it is undoubtedly true, it has been shown that there might be much more factors which led to the establishment of provostries. A part of provostries emerged around objects of a sacral character, either cells (Rajhrad), or later around parish churches (Uherčice, Zábřeh), where friars tried to achieve incorporation. A reduction of provostries to economic or administrative units would be an oversimplification of historical facts. Subordinate monasteries probably substituted missing components of parish network which was still constituted during the 13th century. Benedictine provostries indicate that the Benedictine "order" was not so rigid and inflexible as secondary literature often says.

Key words: Church administration, monasticism, Benedictines, provostry, medieval transformation

Translated by Mgr. Hana Ferencová

Mgr. Josef Šrámek, Ph.D.
Katedra historie
Filozofická fakulta
Ostravská univerzita v Ostravě
Reální 5
701 03 Ostrava
Česká republika
e-mail: josef.sramek@osu.cz